

שקיעין קומראניים בשתי הלבות של הקרא בנימין אלנהאמדי בסוגיית בשר תאוה

Author(s): יורם ארדר

Reviewed work(s):

Source: *Zion* / ציון, Vol. ח (תשנ"ח), (סג, חוברת א), pp. 5-38

Published by: [Historical Society of Israel/](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70034602>

Accessed: 01/12/2011 14:28

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

שקיעין קומראניים בשתי הלכות של הקרא בנימין אלנהאונדי בסוגיית בשר תאוזה

מאת יורם ארדר

מוקדש לזכר אמי
שרה ארדר ז"ל

בנימין אלנהאונדי פעל ככל הידוע לנו במחצית הראשונה של המאה הט' לסה"נ. בעיני הקראים הקדמונים, שפעלו במאה ה', לא נחשב בנימין לקרא.¹ כמו לקודמו ענן, החזיקו לו הללו טובה על שפרץ דרך במאבק נגד תורת הרבניים. לדברי קרקסאני, יש האומרים שבנימין היה דיין שנים רבות,² דהיינו איש הלכה מובהק, אך הקראים הראשונים לא היססו לבקרו על רבות מהלכותיו.³ חילוקי הדעות בינו לבין הקראים שבאו אחריו הינם ללא ספק אחד הגורמים למיעוט הכתבים מפרי עטו שנותרו בידינו. את שתי ההלכות הנדונות במאמר זה, שעניינן 'בשר תאוזה', מייחסים חכמי הקראים לבנימין, אף שאין אנו יכולים ללמוד עליהן מכתביו שלו.

הקראים לא רק ביקרו את בנימין על הלכותיו, אלא גם יצאו חוצץ נגד משנתו התיאולוגית. לדבריהם, כדי למנוע ייחוס שמץ של גשמיות לאל עליון, גרס בנימין שפסוקי המקרא המלמדים לכאורה על גשמיות האל אינם מתייחסים אלא למלאך, בורא העולם, המתווך בין הברואים לבין האל העליון.⁴ בנימין תלה את תורתו זו בכת שפעלה בעת העתיקה. שמה המקורי של הכת לא היה ידוע לבני תקופת הגאונים, אך הם כינוה 'כת המעורות',⁵ הואיל וכתביה נמצאו במעורות. אם נקבל את דברי שהרסתאני, פעלה הכת כארבע מאות שנה לפני

- 1 ראה פירושו של סלמון בן ירוחים לתהלים סט, א: *The Arabic Commentary of Salmon Ben Yeruham the Karaite on the Book of Psalms Chapters 42–72*, ed. L. Marwick, Philadelphia 1956, pp. 97–98.
- 2 יעקוב אלקרקסאני, כתאב אלאנואר ואלמראקב, ed. L. Nemoy, New York 1939–1943, א, עמ' 13. קרקסאני מלמדנו, שבנימין היה בקיא בתורת הרבניים (שם).
- 3 בשתי ההלכות הנדונות כאן היה בנימין בדעת מיעוט. ראה גם ביקורתו של יפת בן עלי על בנימין בשתי הלכות נוספות, להלן הערות 77, 157.
- 4 קרקסאני (לעיל, הערה 2), עמ' 319–326, מביא את דברי בנימין לגבי המלאך הבורא ומבטל את דבריו. דיון במשנתו התיאולוגית של בנימין, ראה: H.A. Wolfson, 'The Pre-Existent Angel of the Magharians and al-Nahāwandi', *Jewish Quarterly Review* (=JQR), LI (1960–1961), pp. 89–106.
- 5 קרקסאני (לעיל, הערה 2), עמ' 12.

אָריוס, מייסד כת האריינים,⁶ דהיינו במאה הראשונה לפני סה"נ. קרקסאני מוסר, ש'האלכסנדרוני' היה אחד מבני הכת. הרכבי ניסה לזהות את הכת לפני גילוי מגילות מדבר יהודה וסבר שמדובר בענף המצרי של כת האיסיים, והאלכסנדרוני הינו פילון.⁷ לעומתו שיער פוננסקי, שכת המערות היתה כת ימי ביניים, אך לדעתו צדק הרכבי בזהותו את האלכסנדרוני עם פילון.⁸ לימים, עם גילוי מגילות מדבר יהודה, גרסו חוקרים לא מעטים שכת המערות היא כת קומראן. השערה זו התחזקה לאור הידיעה, שראש השנה אצל כת המערות חל תמיד ביום ד' – יום בריאת המאורות,⁹ ידיעה שסייעה לפיצוח הלוח השמשי של כת קומראן.¹⁰ לעומת זאת, חוקרים שבחנו את תורתה התיאולוגית של כת המערות באו לידי מסקנה, שיש לדחות את זיהויו של האלכסנדרוני עם פילון, וסברו שכת המערות אשר השפיעה על בנימין אלנהאונדי היתה כת גנוסטית.¹¹

במסגרת מאמרי זה תעלה לדיון ההשפעה של כת קומראן על בנימין מן ההבט ההלכתי. בתורתו התיאולוגית של בנימין נמצאו השפעות מהעת הקדומה לצד השפעות מוסלמיות בנות זמנו,¹² ונראה שגם בהלכה נקט בנימין בשיטה אקלקטית. אין פלא אפוא, שבצד קירבה להלכה הרבנית בתחומים לא מעטים,¹³ הוא היה קרוב גם להלכה של קומראן. כדי לפצח את רקען הקומראני של שתי ההלכות הנדונות כאן, בסוגיית בשר תאוה, נסתייע בתורתו ההלכתית של מישויה אלֶפֶפְּרִי. הלה ייסד כת במחצית השנייה של המאה ה' והלך בעקבות הלכת קומראן בסוגיות רבות.¹⁴ אף נעמוד על תורתו ההלכתית של הקרא יפת בן עלי, בן

- 6 אלשהרסטאני, כתאב אלמלא ואלנחל, ed. W. Cureton, London 1842–1846, p. 169. לדבריו אף אריס עשה שימוש בכתבי הכת.
- 7 א"א הרכבי, 'לקורות הכתות בישראל', בתוך: צ' גרץ, דברי ימי ישראל (מהדורת שפ"ר), ג, ורשה תרס"ח, עמ' 497–498.
- 8 S. Poznanski, 'Philon dans l'ancienne littérature judéo-arabe', *Revue des études juives*, L (1905), pp. 10–31.
- 9 קרקסאני (לעיל, הערה 2), עמ' 796–797. אלבירוני, כתאב אלאַת'אר אלבאקיה, ed. E. Sachau, Leipzig 1878, p. 284. לדברי רס"ג, גרס בנימין שלעם ישראל היו שני לוחות בעת ובעונה אחת, האחד מבוסס על הירח והאחר על השמש. ראה: י' ארדר, 'התקדימים לדחיית זבח פסח מפני ערב שבת בשיטת ענן, ציון, נב (תשמ"ז), עמ' 165–166, הערה 68.
- 10 J.C. VanderKam, 'Calendrical Texts and the Origins of the Dead Sea Scroll Community', *Methods of Investigation of the Dead Sea Scrolls and the Qumran Site*, eds. M.O. Wise, et al., New York 1994, pp. 381–383.
- 11 N. Golb, 'Who Were the Maḡārīya?', *Journal of the American Oriental Society*, LXXX (1960), pp. 347–359; J. Fossum, 'The Magharīans: A Pre-Christian Jewish Sect and Its Significance for the Study of Gnosticism and Christianity', *Henoch*, IX (1987), pp. 303–344.
- 12 על השפעת האסלאם, ראה: וולפסון, שם, עמ' 100–101.
- 13 על קירבתו להלכה הרבנית כבר עמדו רבים. לדוגמה: א"ה וייס, דור דור ודורשיו, וילנא תרס"ד, ד, עמ' 61–63; J. Mann, 'The Responsa of the Babylonian Geonim as a Source of Jewish History', *JQR*, IX (1918–1919), p. 141. ראה גם להלן, הערה 77, דברי יפת בן עלי על אחדות הדעים שבין בנימין לרבניים.
- 14 ראה: י' ארדר, 'מרכזיותה של ארץ ישראל בחוגי הקראות הקדומה לאור הלכותיו של מישויה אלעכבר', ציון, ס (תשנ"ה), עמ' 37–67.

המאה ה'י'. חילוקי הדעות בקרב הקראים בסוגיה הנדונה מציגים דוגמה מאלפת לפלורליזם ששרר בקרב הקראים בראשית דרכם.

לפני שניכנס בעובי הקורה של סוגיית בשר תאוה, אציג את המינוח הקראי של סוגי הבשר הנשחט, על פי פירושו של יפת בן עלי. בפירושו לויקרא יט חלק יפת את הבשר הנשחט לשלושה סוגים: קודשים, חולין וציד חיה ועוף.¹⁵

(א) הקודשים, הם הקורבנות, נחלקים לשמונה סוגים: עולה, חטאת, אשם, מילואים, פסח, בכור, שלמים ומנחה.¹⁶ עולה, חטאת, אשם ומנחה הם קודש קודשים. הקודשים הם: פסח, בכור ושלמים. קורבן המילואים ניצב בין שתי הקטגוריות ('בין אלמנולתי').¹⁷ קיימת הפרדה מוחלטת בין עולה, חטאת ואשם, הנכללים במסגרת קודש הקודשים, לשאר הקורבנות. הראשונים נשחטים בחצר הפנימית של בית המקדש, השאר בחצר החיצונית.¹⁸ דיון על הפרדה זו אנו מצאים בפירושו של יפת ליחזקאל מ, לט-מב. על פי הכתוב ביחזקאל מ, לט, נשחטים העולה, החטאת והאשם, דהיינו קורבנות קודש קודשים, בשולחנות שב'אולם השער'. מפסוק מ אנו למדים על ארבעה שולחנות נוספים בשני כתפי האולם, מבלי שהכתוב ציין במפורש לאיזו מטרה שימשו. היה מי שגרס ששימשו לשלמים. יפת פוסל דעה זו מכל וכל. לדעתו היתה הפרדה מוחלטת בין בשר קודש הקודשים, שנשחט בחצר הפנימית, לבין הקודשים, שנשחט בחצר החיצונית. השולחנות, שעליהם נאמר במפורש שנועדו לעולה, לחטאת ולאשם, שימשו לקודשי קודשים של היחיד, שהרי אין אשם בקטגוריה של קורבן ציבור. לעומת זאת, השולחנות בכתפי האולם שימשו לעולות ולתמידים ולמוספים של ציבור.¹⁹

הואיל ובמאמר נדון בהרחבה בקורבן שלמים, נרחיב מעט על סוג זה של קורבן בתורתו של יפת. השלמים הינם הקורבן הפחות ביותר בערכו מבין הקורבנות.²⁰ בפירושו לויקרא יז, י-יב, גורס יפת שיש שישה סוגי שלמים.²¹ בפירושו לויקרא ו, כח-לה, מונה יפת את סוגי השלמים הבאים: מצווה, תודה, נדר ונדבה.²² שלמי המצווה הם: השלמים הגלויים לפסח, שני

15 יפת בן עלי, פירוש לויקרא יז, כתב יד הספרייה הלאומית בפריס Heb. 282, דף 99א: 'אלדי' באיח עלי ג' אקסאם קדשים וחלים וציד חיה ועוף'. בדף 99א-100א דן יפת במשותף ובמפריד בין שלושת סוגי שחיטה אלה.

16 יפת בן עלי, פירוש לויקרא ז, לו-לח, כתב יד הספרייה הבריטית, BL. Or. 2472, דף 30א. בפירוש לפסוקים אלה יש דיון מפורט בהלכות קרבנות.

17 שם, דף 30א-30ב.

18 שם, דף 31א. בסוף דף 34א, שם, אנו לומדים שקודשי הקודשים נאכלים בחצר הפנימית (אלצחן אלג'אני). הפסח נאכל בחצר החיצונית (אלצחן אלבראני) ואילו המילואים נאכלים בתווך. שאר הקורבנות נאכלים מסביב לירושלים (חואלי ירושלים).

19 פירוש יפת בן עלי ליחזקאל מ, מא, כתב יד הספרייה הלאומית הרוסית בפטרסבורג, Heb.-Arab. I, 3496-359א. בפירושו לויקרא ו, יז-כג (לעיל, הערה 16), דף 19א, מלמדנו יפת שבעל הקורבן אוכל מהשלמים לסוגיהם ומהפסחים. לעומת זאת אין בעל הקורבן אוכל מקורבן קודש הקודשים (מא) ראינו קדשי קדשים יאכלה צאחבה מתל אלקדשים אעני שלמים ופסחים. ומלואים וסאיר אקסאם אלשלמים יאכלה צאחבה). על איסור קודש הקודשים לבעל הקורבן ראה גם: שם, דף 33ב.

20 פירושו של יפת לויקרא ו, ה (לעיל, הערה 16), דף 11א: אדון אלקראבין.

21 פירוש לויקרא (לעיל, הערה 15), דף 103א.

22 פירוש לויקרא (לעיל, הערה 16), דף 27ב.

כבשים המוקרבים בחג השבועות (ויקרא כג, יט), איל נזיר (במדבר ו, יד) ושלמי חול המועד. השאר הם שלמי נדבה.²³ ניתן להקריב שלמים מבקר ומצאן בלבד.²⁴ חלוקה נוספת של השלמים היא בין שלמי ציבור לשלמי יחיד.²⁵ אם שלמי היחיד מחייבים סמיכה, הרי אין סמיכה כאשר מוקרבים שלמים רבים.²⁶ חלקים מנתחי בשר השלמים מוקרבים על המזבח, ומשאר הנתחים נהנים הן בעל הקורבן והן הכוהן.²⁷ הכוהן המקריב נהנה מהחזה ומהשוק.²⁸ את השלמים יש לאכול בירושלים.²⁹

(ב) בשר החולין, בלשונו של יפת, הינו בשר צאן ובקר הראוי לקורבן, אלא שלרחוקים מן 'המקום המובחר' הותר לשחטו לצורכי מאכל עם ההתנחלות בארץ (דברים יב, כ-כא). לעתים מכנה יפת בשר זה 'בשר תאוה'.³⁰ זו הלשון שאנקוט בה לאורך כל המאמר, גם אם בטקסט הקראי מופיע המונח 'בשר חולין'.

(ג) בשר ציד חיה ועוף. כאן תעלה שאלת בשר החיה בלבד, כגון צבי ואיל. בשר זה מיועד לאכילה ואסור להקריבו.³¹ יפת גרס שהתורה מורה על אכילת בשר תאוה בארץ ישראל בלבד, ואילו בשר ציד חיה מותר בכל מקום: 'האל התיר לאכול רבות מן הבהמות והעוף בכל העולם, והוא ציד חיה ועוף, ואין הבקר והצאן נאכלים זולת ארץ ישראל'.³² אבלי ציון הקראים ביטאו את אבלם על חורבן בית המקדש באיסור מוחלט לשתות יין ולאכול בשר תאוה, ובשל כך נודעת חשיבות לדין הקראי בבשר תאוה. היו קראים שהתירו אכילת בשר תאוה, ועל כן גדלה שבעתיים רגישותם של אבלי ציון לסוגיה זו.³³ ככל שידיעתנו מגעת, נמנה בנימין אלנהאונדי עם האוסרים אכילת בשר תאוה. לדבריו, התר האכילה היה תלוי בהתנחלות ובהרחבת גבולות ארץ ישראל (דברים יב, כ-כא). חורבן הארץ משיב לקדמותו את איסור בשר תאוה שהיה קיים במדבר. לראיה הביא בנימין את המצווה

23 פירוש לויקרא ז, לו-לח, שם, דף א33.

24 שם, דף א31.

25 שם, דף ב33: 'אלשלמים קד יקרב ען ג'מאעה וען אחאד'.

26 שם, דף א31-ב31.

27 שם, דף א35. יפת מונה שני יוצאים מן הכלל בקורבנות השלמים. שלמי חג השבועות מיועדים כולם לכוהן, ואילו בשלמי נזיר מקבל הכוהן זרוע בשלה (במדבר ו, יט). ראה: שם, דף ב33.

28 פירוש יפת בן עלי לויקרא ג, כתב יד הספרייה הלאומית הרוסית בפטרסבורג, Heb.-Arab., I 57, דף ב10.

29 פירוש יפת לויקרא ז (לעיל, הערה 16), דף ב34.

30 ראה להלן, הערות 108, 124. ישראל בן דניאל, ספר המצוות, כתב יד הספרייה הלאומית הרוסית בפטרסבורג, Heb.-Arab., I 769, דף א57, מלמדנו שבשר תאוה הינו זבחי חולין (בשר תאוה והו זבחי חלים). על ישראל בן דניאל, ראה: ד' סקליר, 'חיבורים קראיים לא ידועים באוסף פירקוביץ', בספרו: כתבי היד בערבית-יהודית באוסף פירקוביץ - חיבורי יוסף אלבציר, ירושלים תשנ"ז, עמ' 127-131.

31 הכתוב בדברים יד, ד-ה, מציין עשרה סוגי בהמה המותרים באכילה. ישראל בן דניאל (שם, דף א3) מלמדנו, שמתוכם רק בשר בקר צאן ועז מותרים בהקברה על המזבח.

32 פירוש יפת לויקרא ז, כו (לעיל, הערה 16), דף א26: 'אן אבאח אללה אכל כת'יר מן אלבהאים ואלטאיר פי סאיר אלדניא והו ציד חיה ועוף וליס אלבקר ואלגנם תוכל פי גיר ארץ ישראל'.

33 קרקסאני (לעיל, הערה 2), עמ' 1241-1250, הציג את הוויכוח הקראי בסוגיית איסור או היתר בשר תאוה בגולה. הוא עצמו היה מן המתירים.

להקים שלוש ערי מקלט (דברים יט, ת-ט). מצווה זו תקפה לדעתו רק בעת שארץ ישראל בבניינה.³⁴ אם כן, שררה אחדות דעות בין בנימין לאבלי ציון על איסור אכילת בשר תאוה. ואולם, אבלי ציון דחו מכל וכל שתי הלכות של בנימין המתייחסות לשחיטת בשר זה, ועליהן נדון כאן. ההלכות הן:

- (א) החובה להקים מזבח לשם שחיטת בשר תאוה, לאור סיפור מכמש (שמואל א' יד, לא-לה). מזבח זה מכונה בספרות הקראית 'מזבח שערים'.
- (ב) כיסוי דם בשר תאוה בעפר, אף שהתורה מורה במפורש רק על כיסוי הדם של בשר ציד חיה ועוף (ויקרא יז, ג).

א. החובה להקים מזבח לשחיטת בשר תאוה לאור הקמת המזבח במכמש

קרקסאני התיר אכילת בשר תאוה בגולה ודחה אחת לאחת את ראיות האוסרים זאת כל עוד המקדש חרב. אחת מראיותיהם נסמכה על הכתוב: 'לא תאכלו על הדם' (ויקרא יט, כו). קרקסאני טורח להדגיש בראשית דבריו, שלדעתו אין קשר בין ציווי זה לשאלת איסור אכילת בשר תאוה בתקופתו. הציווי 'לא תאכלו על הדם', מודה קרקסאני, אינו מפורש בתורה, ולא נותר אלא לפנות לחלק הסיפורי של המקרא שמחוץ לתורה (כ'בר) להבהרת תוכנה ההלכתי של המצווה.³⁵

1. משמעות חטא האכילה על הדם במכמש בשיטת יפת בן עלי

בסופה של המלחמה במכמש, בערבו של יום, אכל העם צאן ובקר, וסיפור זה אמור לפרש את האיסור בויקרא יט, כו. בספר שמואל נאמר במפורש, שהעם נהג בניגוד לכלל האוסר לאכול על הדם: 'וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם. ויגידו לשאול לאמר הנה העם חטאים לה' לאכל על הדם' (שמואל א' יד, לב-לג).³⁶ כשנודע לשאול על מעשה החוטאים, אמר: 'בגדתם' (שם, שם). האשמה חמורה זו מעידה, לדברי יפת בן עלי, על חומרת העבירה, שכן הכתוב עושה שימוש במלה זו אך ורק בעבירות חמורות: 'זאמר "בגדתם" (שם). ביטוי זה מתייחס לחטאים הגדולים... והדבר מעיד שחטאו חטא גדול'.³⁷ מפירושו של יפת לויקרא יט,

34 שם, עמ' 1241-1242. קרקסאני מעיר, שראייתו של בנימין לאיסור בשר תאוה אינה כראיה של ענן, אך היא קרובה לה ברוחה.

35 קרקסאני, שם, עמ' 1249. על ה'כ'בר' להבהרת תוכן המצוות בתורה, ראה שם, עמ' 146-147.

36 לוי בן יפת, ספר המצוות, כתב יד הספרייה הלאומית הרוסית בפטרסבורג, Heb. I 613, דף 125א (ומקבילה בכתב יד לידן, Warner 22, דף קח ע"ב. במאמר זה אני משתמש בכתב היד הראשון): 'ומהם אש[ר]ן אמן[ר] "לא תאכלו על הדם" (ויקרא יט, כו) ואחרתי זכרונו מפני כי מעשה שאול תלוי בו. אמן[ר] בעל הדבר הזה כי לא ידעתי מע[נ]י [=מובן] זה הפסוק אלא ממעשה שאול'. ראה גם: יהודה הדסי, אשכול הכופר, גוזלו תקצ"ו, רכו, פז ע"א: 'זהו שאמן[ר] בתורתנו "לא תאכלו על הדם" (ויקרא יט, כו) בא שאול המלך והורה לנו ואמן[ר] "ויאכל העם על הדם" (שמואל א' יד, לב) מבורר לעינינו'.

37 פירוש יפת לשמואל א' יד, לג, כתב יד הספרייה הלאומית הרוסית בפטרסבורג, Heb.-Arab., I

כו, מתברר מדוע גינה שאול את העם בחריפות כה רבה על המעשה. האיסור לאכול על הדם נכלל במסגרת העבירות החמורות ביותר, והכתוב הציבו בראשן:

ולימדנו ש'אוכל על הדם' חטא חטא גדול. האינך רואה שהכתוב השווה חטא זה לגלולים ולשפיכות דמים. יתר על כן הקדים חטא זה לחטאים האחרים באומרו: 'על הדם תאכלו ועצבים תשא אל גלולכם ודם תשפכו' (יחזקאל לג, כה). כמו כן הזכיר חטא זה כאן לפני נחש ועונן מכלל שמונה תועבות שעושים הגויים. וכינסם במקום אחד, באומרו: 'קסם קסמים וחבר חבר' (דברים יח, י-יא).³⁸

במסגרת זו לא נעסוק במכלול הפירושים לחטא של 'לא תאכלו על הדם' (ויקרא יט, כו), אלא בניסיון להסבירו לאור סיפור מכמש.³⁹ השאלה המרכזית שננסה לברר היא אם החטא במכמש נעשה תוך כדי זביחת שלמים או תוך כדי שחיטת בשר תאווה.⁴⁰ עצם הצגת השאלה מלמד, שסיפור מכמש, שהיה אמור לשפוך אור על איסור האכילה על הדם, היה בעצמו נושא למחלוקת. ואכן רבו חילוקי הדעות בסוגיות שנלמדו ממנו. יפת, לדוגמה, היסס לנקוט לשון נחרצת לגבי פיתרונותיו לסוגיה, והשתמש בביטויים: 'קרוב לוודאי', 'השיטה הקרובה ביותר לאמת שאנו מכירים'.⁴¹

קרקסאני מציג שתי גישות של קראים שלא היו מקובלות עליו, והוא ייחס גישות אלה לקראים שאסרו בשר תאווה בגלות. קבוצת הקראים הראשונה למדה מסיפור מכמש שכל עוד אין במחנה מזבח המיועד לקודשים, חל איסור לאכול בשר תאווה. רק לאחר ששאול

156, דף 85ב: 'קאל "בגדתם" (שם) והד'ה אללפ'ה תקע עלי אלכבאיר אלד'נוב... פדל ד'לך עלי אן אד'נוב ד'נבא כבירא'.

38 יפת (לעיל, הערה 15), דף 201ב: 'וקד עלמנא אן "אכל על הדם" (ויקרא יט, כו) קד ארתכב ד'נב כביר. אלי תרי אנה אקרינה באלגלולים וספך אלדמ. בל ג'עלה אולהא ומקדם עליהא כק' "על הדם תאכלו ועצבים תשא אל גלולכם ודם תשפכו" (יחזקאל לג, כה). וכד'לך ד'כרה תאהנא מקדם עלי נחש ועונן מן ג'מלה ת'מאניה תועבות יפעלהא אלגוים וקד ג'מעהא פי מוצ'ע ואחד והו ק' "קסם קסמים וחבר חבר" (דברים יח, י-יא)'.

39 על מגוון האפשרויות הרחב לפירוש חטא האכילה על הדם, ראה לדוגמה: לוי בן יפת (לעיל, הערה 36), דף 132א. על דעתו שלו הוא אומר: 'והקירוב בזה עמי על פי דעתי כי העת לא המתינו עד אש[ר] יבוא המלח אל הבש[ר] ולא עד אש[ר] יתבשל מרוב הרעב אש[ר] היה בהם'.

40 סוגיית סוג המזבח שהקים שאול העסיקה את חוקרי המקרא. לדברי מילגרומ, פרשת מכמש הינה אחת העדויות לאיסור שחיטת בשר תאווה עד המאה הח' לפני סה"נ. ראה: J. Milgrom, 'Profane Slaughter and a Formulaic Key to the Composition of Deuteronomy', *Hebrew Union College Annual*, XLVII (1976), pp. 2, 15–17. אף ולהאוזן גרס שסיפור מכמש מלמד על איסור בשר תאווה עד לרפורמה של המלך יאשיהו. לדעת גרינץ הקים שאול מזבח לבשר תאווה. להתמודדותו עם השקפת ולהאוזן, ראה: י"מ גרינץ, 'לא תאכלו על הדם', ציון, לא (תשכ"ז), עמ' 1–17.

41 ראה להלן, הערות 43, 57. אהרן בן אליהו, גן עדן, גזולותא תרכ"ד, דף פז ע"ב, אומר על חובת מזבח לבשר תאווה: "'לא תאכלו על הדם" (ויקרא יט, כו), אין ראייה שמורה על זה ר"ל לחולים הנאכלים בלי מזבח. ואינו ידוע לא מן הכתוב ולא מן הקיבוץ ולא מן ההיקש'. ובהמשך הוא מוסיף: 'וכל מה שבארו החכמים הם סברות'. על שיטות הפרשנות הקראית המנויות כאן, ועל מקורן המוסלמי, ראה: ח' בן שמאי, שיטות המחשבה הדתית של אבו יוסף יעקוב אלקרקסאני ויפת בן עלי, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור של האוניברסיטה העברית בירושלים, תשל"ח, א, עמ' 50–100.

בנה את המזבח מהאבן שציווה לגלול אליו (שמואל א' יד, לג-לה), שנועדה לדעתם לקורבנות, ניתן היה לאכול אף בשר תאווה. המזבח שבנה שאול הינו 'מזבח אבנים', שעליו מורה התורה בשמות כ, כב.⁴² קראים אלה גזרו גזירה שווה לתקופתם: כל עוד המזבח במקדש חרב, שחיטת בשר תאווה אסורה.

בהתייחסו לחטא במכמש (שמואל א' יד, לג), מציע יפת שלושה פירושים המתקבלים על דעתו.⁴³ הפירוש השלישי הוא למעשה ההלכה של קבוצת הקראים הראשונה שקרקסאני הצביע עליה: ג'. אחד מתנאי בשר תאווה שלא יאכל אלא אם מזבח האלוהים פעיל, ואם פסקה פעולתו, חל איסור על אכילת בשר תאווה. כשחרב בית המקדש, בטלו הקורבנות, אך "יושבי החרבות" (יחזקאל לג, כד) שחטוהו ואכלוהו. אמר להם האל: "על הדם תאכלו" (שם, כה).⁴⁴ מי שגרס איסור אכילת בשר תאווה כל עוד המקדש חרב, נסמך אפוא על תקדים חורבן הבית הראשון, לאור הכתוב ביחזקאל לג, כה. בפירושו על אתר מלמדנו יפת, שאיסור שחיטת צאן ובקר לאחר חורבן הבית הראשון נסמך על איסור קדום, עוד מימי המשכן:

'על הדם תאכלו' (יחזקאל לג, כה). והאל אסר זאת באמרו: 'לא תאכלו על הדם' (ויקרא יט, כו). והם שחטו בקר וצאן לאחר חורבן המקדש וביטול המזבח. והאל אסר זאת, באומרו: 'ואל פתח אהל מועד לא הביאו וגו'' (ויקרא יז, ד). ואמר לאחר מכן: 'למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם אשר הם זבחים על פני השדה וגו'' (שם, ה). ולימדנו שכל מי ששוחט בקר וצאן מחוץ לאוהל מועד או שלא במזבח שבו, הרי הוא זוכה על פני השדה. כך מצאנו בתולדות שאול: 'וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם' (שמואל א' יד, לב). וגינה אותם באומרו: 'בגדתם גלו אלי היום אבן גדולה' (שם). אחר כך בנה מזבח כדי שישחטו עליו, באומרו: 'ויבן שאול מזבח לה' (שם, לה). ואותם 'יושבי החרבות' (יחזקאל לג, כד) שחטו על פני השדה ואכלו.⁴⁵

42 קרקסאני (לעיל, הערה 2), עמ' 1249. על 'מזבח אבנים' ראה להלן, הערות 59-77, 86-97.

43 פוזננסקי פרסם חלק מפירושו של יפת לסיפור מכמש. ראה: S. Poznanski, 'Allegorische Gesetzesauslegung bei den älteren Karäern', *Studies in Jewish Literature Issued in Honor of K. Kohler*, eds. D. Philipson et al., Berlin 1913, pp. 257-259. עמ' 258: 'ובקי פיה ג' תפאסיר תתרג'ח פי אלנפס'.

44 יפת (לעיל, הערה 37), דף 87. השווה: פוזננסקי, שם, עמ' 259: 'ואלג' אנה א' שרוט אלחלים לא יוכל אלא אן כאן מזבח ה' עמאל. פאד'א בטל חרם אכל חלים פלמא כירב אלקדס ובטלת אלקראבין וד'בח "יושב חרבות" (יחזקאל לג, כד) יאכלוהא קאל להם "על הדם תאכלו" (שם, כה). ראה התייחסות ליחזקאל לג, כה, לעיל, הערה 38.

45 יפת, פירוש ליחזקאל לג, כה, כתב יד הספרייה הבריטית, BL. Or. 5062, דף 71ב: "'על הדם תאכלו" (יחזקאל לג, כה) וקד נהי אללה עז וג'ל ענה בקולה, לא תאכלו על הדם" (ויקרא יט, כו) והם כאנו יד'בחון אלבקר ואלגנם בעד כ'ראב אלקדס ובטלאן אלמד'בח. וקד נהי אללה עז וג'ל עז ד'לך בקולה "ואל פתח אהל מועד לא הביאו וגו'" (ויקרא יז, ד). וקאל בעקב ד'לך "למען אשר יביאו בני ישראל את זבח'אש הם זבח'על פני הש' וגו'" (שם, ה). פערף אנה כל מן ד'בח בקר וצאן פי גיר אהל מועד או ענד מד'בחה הו זוכה על פני השדה. וכד'אן וג'דנא פי אכ'באר שאול "וישחטו ארצה ואכל העם על הדם" (שמואל א' יד, לב). פאנכר עליהם בקולה "בגדתם גלו אלי היום אבן גדולה" (שם, לג). ת'ם בנא אלמד'בח חתי יד'בחון ענדה כקולה "ויבן שאול מזבח לה" (שם, לה). פהאולי יושבי חרבות כאנו יד'בחו על פני השדה וכאנו יאכלו'.

אין דעתו של יפת כדעת הראשונים, אשר למדו מסיפור מכמש על איסור בשר תאוה כל עוד מזבח הקודשים חרב. יפת קושר בין פרשת מכמש לתקופת המשכן במדבר, שבה נאסרה לדעתו לחלוטין שחיטת בשר תאוה. מכאן שאף במכמש היה בשר זה אסור לחלוטין.⁴⁶ יפת יצא נגד המפרשים שהכתוב בויקרא יז, א-ט, מתייחס לבשר תאוה: 'ואל פתח אהל מועד לא הביאו' (ויקרא יז, ד), כוונתו לשלמים ולא לזולתם.⁴⁷ מי שגרס שפרשה זו עוסקת אף בבשר תאוה נסמך על פסוק ח. פסוק זה דן ב'עולה וזבח', ולכן מתבקשת המסקנה שהפסוקים הקודמים עסקו בבשר תאוה.⁴⁸

אף שיפת קבע נחרצות שהכתוב בויקרא יז, א-ט, אינו מתייחס כלל לבשר תאוה, הוא מצא לנכון להזכיר בפירושו לפרשה זו את האיסור שחל על בשר תאוה כל עוד אין מזבח בבית המקדש: 'אנחנו אף שאין אנו מתירים שחיטת בקר וצאן בגלות כל עוד מזבח האלוהים אינו פועל, אנו אומרים שאין לשחיטת בשר תאוה מקום בפרשה זו'.⁴⁹ יפת גרס אפוא, שכל עוד אין מזבח לקודשים אסור אף בשר תאוה, כמו קבוצת הקראים הראשונה שהזכיר קרקסאני, אף שלא הסיק זאת כמותם מפרשת מכמש. לדבריו, חל איסור על בשר תאוה כל עוד אין קורבנות משום שהכתוב שילב את שני העניינים בפרשת 'ראה'.⁵⁰ יפת מנה ארבעה סוגי קשרים בין קודשים לבשר תאוה במרוצת הדורות:⁵¹ היתה תקופה שבה הותרו

46 על דעת הקראים הראשונים, ראה לעיל, הערות 42, 44. גם לדברי ישראל בן דניאל (לעיל, הערה 30), דף 57ב, לא שחטו בשר תאוה במחנה במדבר עם הקמת המזבח במשכן. וראה לכך, שעם הקמת המזבח במחנה מכמש חייב שאל את העם לשחוט שלמים בלבד.

47 יפת לויקרא יז, א-ט (לעיל, הערה 15), דף 100א: 'ק' 'ואל פתח אהל מועד לא הביאו' (ויקרא יז, ד) ישיר בה אלי אל שלמים לא גיראה'.

48 'אמרה קבוצה, שהכתוב הזכיר את הקורבן בפרק השני של הפרשה, באמרו: "אשר יעלה עלה או זבח" (ויקרא יז, ח). הואיל ולפרשה שני פרקים, הזכיר באחד עולה או זבח, ולא הזכיר באחר כמותם. ומכאן שהתכוון בו לשחיטה שאינה קורבן. ואסר שישחט במחנה ומחוצ למחנה מה שאינו קורבן. ואסר הקורבן בפרק השני. דברים אלה אומרים רוב אנשינו האוסרים בשר [תאוה] בגולה; יפת, פירוש לויקרא יז, א-ט (לעיל, הערה 15), דף 94א. במקור: 'פקאל קום אנה קד ד'כר אלקרבאן פי אלפצל אלת'אני בקי' "אשר יעלה עלה או זבח" (ויקרא יז, ח) למא כאנא פצלין פד'כר פי אלוואחד עלה או זבח ולם יד'כר פי אלאכ'ר מת'לה עלמנא אנה קצד בה אלי גיר קרבן. פחרם אן יד'כר מחוץ למ' במחנה ומחוץ למחנה גיר קורבן וחרם אלקורבן פי אלפצל אלת'אני. והוא אלקול הו לאכז'ר אצחאבא אלד' יחרמו אללהם פי אלג'אליה'. לשיטה זו, האיור ש'מחוץ למחנה' היה תחום (ויקרא יז, ג), ומעבר לו ניתן היה לזבח בשר תאוה. ראה להלן, הערה 193. נראה שיפת מתייחס כאן לגורסים איסור בשר תאוה בזמנם בשל חורבן המזבח.

49 שם, דף 94א: 'נחן ואן כנא לא נג'ז אלת'אני מן אלבקר ואלגנם פי אלג'אליה מהמא מד'בח אללה גיר עמאלי. פאנא נקול לים לדי'אני אלהים מדכ'ל פי הדי' אלפצל'.

50 יפת, פירוש לדברים יב, טו, כתב יד הספרייה הלאומית הרוסית בפטרסבורג, Heb.-Arab., I 113, דף 20א: ראה: Y. Erder, 'The Observance of the Commandments in the Diaspora on the Eve of the Redemption in the Doctrine of the Karaite Mourners of Zion', *Henoch*, XIX (1997) [in Print], n. 56

51 יפת, פירוש לויקרא יז, א-ט (לעיל, הערה 15), דף 97ב: 'פומאן למ יכן חלים וכאן קדשים ואלומאן אלת'אני וחלים ואלומאן אלת'אני לא קדשים ולא חלים ואלומאן אלד' זמאן קדשים וחלים וזה זמאן אלמנצ'ר'. יפת התחבט בשאלה אם מותר היה לאכול בשר תאוה בגולה בעת שהבית עמד על מכונו. כמו כן היה בספק אם תותר אכילת בשר תאוה בגולה עם חידוש הקורבנות. ראה

קודשים בלבד, וכוונתו לתקופת המדבר; לאחר מכן הוקרבו קודשים ונאכל בשר תאוה כאחד, בעת היות הממלכה; העת השלישית – ללא ספק תקופתו שלו – היא התקופה שבה אין קורבנות וחל איסור על בשר תאוה; ואילו עם הופעת המשיח (אלמנטר) תחל עבודת הקורבנות, ואז יהיה מותר לאכול בשר תאוה.

על הסתייגותו של יפת מן האוסרים אכילת בשר תאוה בגולה, לאור איסור האכילה על הדם, ניתן ללמוד מפירושו לויקרא יט, כו. לאחר שהציע את פיתרונו שלו לפרשת מכמש, הציג את פירושו של קבוצת הקראים הראשונה שהזכיר קרקסאני, מבלי לכלול עצמו בדוגלים בשיטה זו: 'קבוצה מאנשינו, אשר אוסרים אכילת בשר צאן ובקר בגלות, גורסת שהכתוב מתייחס לבשר תאוה אשר נשחט ללא מעמד מזבח אלהים'.⁵²

כיצד הבין יפת בעצמו את חטא האכילה על הדם במכמש? לפי יפת, החטא היה שחיטת שלמים ללא מזבח. הוא מודה שלא ניתן להגיע למסקנה זו על דרך הפשט:

מי ששחט בקר וצאן ללא מזבח הוא אוכל על הדם, ואין לומדים על כוונת הדברים מפשוטו של מקרא 'ויאכל העם על הדם' (שמואל א' יד, לב). כך הדבר ב'אכלו קרצוהי' (דניאל ו, כה).⁵³ אשר אין כוונתו על דרך הפשט. כך גם באשר ל'מנדה בלו והלך' (עזרא ד, יג), ואם אין אמרו 'ויאכל העם על הדם' מלבד 'וישחטו ארצה' (שם), הרי התורה אמרה 'לא תאכלו על הדם' (ויקרא יט, כו), וידעו הקדמונים הכוונה והזכירו לנו זאת באמצעות המעשה, ולמדנו על פירושו ממנו.⁵⁴

יש שוני מהותי בין פירושו של יפת לפירוש הקראי הראשון שהוצג לעיל. לדעת יפת, חטא האכילה על הדם בסיפור מכמש אינו מתייחס לשחיטת בשר תאוה, אלא לשחיטת

שם, דף 98. התייחסות נוספת להתר ולאיסור של בשר תאוה ובשר קודשים במרוצת הדורות, ראה להלן, הערות 179–184.

יפת, פירוש לויקרא יט, כו, שם, דף 201א: 'יקד ד'הב קום מן אצחאבנא אלדיי ימנעו אכל לחם אלגנם ואלבקר פי אלג'אליה אלי אנה אראד בה אנה מקול פי אלחלים אלדיי ד'בח מן גיר אן יכון בחצירה מד'בח אללה'.

יפת מפרש: 'אכלו קרצוהי' (דניאל ג, ח), 'גמזו באליהוד', דהיינו הלשינו. כך הוא מפרש גם את הכתוב בדניאל ו, כה. ראה פירוש יפת לדניאל, מהדורת D.S. Margoliouth, Oxford 1899, pp. 34, 68. לדברי קרקסאני (לעיל, הערה 2), עמ' 387, מצוות איסור האכילה על הדם (ויקרא יט, כו) היא אחת המצוות שנאמרו על דרך הנסתר (באטן).

יפת, פירוש לשמואל א' יד: ראה: פוננסקי (לעיל, הערה 43), עמ' 258. לוי בן יפת (לעיל, הערה 36), 131–132א: 'זנתחלפו בפת[רון] "לא תאכלו על הדם" (ויקרא יט, כו). מהם מי אמר[ן] כי אין פתרונו מלשון[ן] אכילה אכל מלשון[ן] "ואכלו קרצוהי" (דניאל ג, יח), "די אכלו קרצוהי" (שם ו, כה) אשר[ן] אין הוא מלשון[ן] אכילה. ופתרו אותו לא תשחטו בלא מזבח. ואמרו כי כל שוחט בלא מזבח יקרא אוכל על הדם. והורו על זה באמ' "ושחט[תם] בזה ואכלתם ולא תחטאו לה' לאכול על הדם" (שמואל א' יד, לד) ושמו זה באמ' "ולא יטמאו את מחניהם" (במדבר ה, ג) אשר[ן] יפתרו אותו עד אשר[ן] לא יטמאו ומליצתו חתי לא יג'סו (=כדי שלא יטמאו). וכן "עד אשר[ן] לא תחטאו לה' לאכול" (שמואל א' יד, לד). מדברי לוי אנו לומדים, שהכתוב 'לא תחטאו' (שמואל א' יד, לד) פירושו 'למען לא תחטאו', לאור במדבר ה, ג. עיון בפירושו של יפת לפסוק זה מלמד שלי תרגם את הפסוק כמו אביו. בפירושו לפסוק משווה יפת בין פסוק זה לנאמר בויקרא טו, לא. ראה כתב יד קיימברידג', טריניטי קולג', F. 12.110, דפים 14, 15.

קודשים ללא מזבח. למעשה, היינו יכולים ללמוד על עמדתו זו של יפת כבר מפירושו ליחזקאל לג, כה, שבו קישר בין סיפור מכמש לכתוב בויקרא יז, א-ט, ולדעתו פרשה זו עוסקת בשלמים בלבד.⁵⁵ על הקשר שבין השחיטה במכמש לכתוב בויקרא יז, א-ט, חוזר יפת בפירושו לסיפור מכמש ולויקרא יט, כו. בפירושו לשמואל הוא אומר: 'באשר לפירוש "ויאכל העם על הדם" (שמואל א' יד, לב), סיפור זה מלמד שהכוונה לנשחט "על פני השדה" (ויקרא יז, ה). ומכאן יש לבטל את כל פירושי הרבניים בעניין "לא תאכלו על הדם" (ויקרא יט, כו).⁵⁶ בפירוש לויקרא יט, כו, מלמדנו יפת מהו הפתרון הקרוב ביותר ללב:

[האיסור] הראשון באכילת הבשר אשר נאסר שישחט וזולת פתח אהל מועד. השוחט [מחוץ למקום זה] דינו מוות, שנאמר: 'דם יחשב לאיש ההוא דם שפך' (ויקרא יז, ד). זוהי הכוונה היחידה בסיפור שאלו ואין בלתי. הואיל והעם שחט במחנה ואכל כשלא היה שם מזבח, אמר הכתוב על אודותם שאכלו על הדם, שנאמר: 'ויקחו צאן ובקר ובני בקר וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם' (שמואל א' יד, לב). אמרו: 'וישחטו ארצה' (שם) שווה לנאמר 'אשר הם זובחים על פני השדה' (ויקרא יז, ה). זאת מפני שהשוחט ללא מזבח, הרי הוא שוחט ארצה. האינך רואה שאמר 'גלו אלי היום ושחטתם' (שמואל א' יד, לג-לד), והודיענו שבנה מאבן זו מזבח, שנאמר 'ויבן שאל מזבח לעם אתו החל לבנות מזבח לה' (שם, לה). הדבר מוכיח את דבריני, שמי שאכל בשר זה, הוא אכל על הדם. אמרו 'על הדם' (שם, לג) מתייחס ל'דם יחשב' (ויקרא יז, ד). ולא זו גם זו. לו היה שם מזבח, היה הדם ניצוק עליו, ואם נשחט על השדה, נשפך הדם על הארץ. כאילו 'על הדם' במשמעות שהנשחט והדם במקום אחד. זוהי השיטה הקרובה ביותר לאמת שאנו מכירים ביחס לפסוק זה.⁵⁷

על השווה שבין 'וישחטו ארצה' (שמואל א' יד, לב) לבין 'הזובחים על פני השדה' (ויקרא יז, ה) העמידנו יפת גם בפירושו לויקרא, שם: חוקת עולם שאין להקריב קורבן ללא מזבח.⁵⁸

- 55 ראה לעיל, הערות 45-47.
- 56 יפת, פירוש לשמואל א' יד, ראה: פוננסקי (לעיל, הערה 43), עמ' 258. גם בפירוש השני שמציע יפת (שם, עמ' 258-259), החטא הינו השחיטה על פני השדה.
- 57 יפת, פירוש לויקרא יט, כו (לעיל, הערה 15), דף 201א: 'פאלאול (נהי) פי מעני אכל אללחם אלדי' מנע אן יד'בח פי גיר פתח אהל מועד ואוג'ב עלי ד'אבחה אלקתל כק' 'דם יחשב לאיש ההוא דם שפך' (ויקרא יז, ד). ונעלם אן להד'א קצד בה דון גירה מן קצה שאל אנה למא ד'בתו אלקום פי אלמחנה ואכלו וליס ת'ם מד'בח קאל פיהם אנהם אכלו על הדם כק' 'ויקחו צאן ובקר ובני בקר וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם' (שמואל א' יד, לב). קאל 'וישחטו ארצה' (שם) והו נצ'יר ק' 'אשר הם זובחים על פני השדה' (ויקרא יז, ה) לאנה אד'א ד'בח בגיר מזבח פהו שוחט ארצה. אלי תרי אנה קאל 'גלו אלי היום ושחטתם' (שמואל א' יד, לג-לד) וערף אנה בנא הד'ה אלתיג'ארה מד'בח כק' 'ויבן שאל מזבח לעם אתו החל לבנות מזבח לה' (שם, לה). ידל ד'לך עלי מא קלנא אנה מן אכל ד'לך אללחם הו אכל על הדם ואנמא קאל 'על הדם' (שם, לג) משאר אלי ק' 'דם יחשב' (ויקרא יז, ד). ואיצ'א מן חית' אן אד'א כאן ת'ם מד'בח ניצב אלדם אליה ואד'א כאן עלי וג'ה אלצחרא פהו ינספך עלי אלארץ' פכאנה על הדם במעני אן אלשכ'ץ ואלדם פי מוצ'ע ואחד והד'א אקרב מד'הב ערפנאה פי הד'ה אלאיה'.
- 58 'אמרו: "אשר הם זובחים על פני השדה" (ויקרא יז, ה), כוונתו למה שעשו לפני הכרזה זו, כאשר שחטו את הקורבנות ללא אהל מועד וללא מזבח. ובמעמד אוהל מועד אי אפשר היה לעשות זאת

2. סוג המזבח שהקים שאול לפי יפת בן עלי

לפי שיטת יפת הקים שאול מזבח לקודשים. איזה סוג מזבח בנה שאול בעזרת האבן שביקש שיגללו אליו? יפת גרס שמדובר ב'מזבח אבנים' הנזכר בשמות כ, כב:⁵⁹

ואמר 'וישחטו ארצה' (שמואל א' יד, לב), רצה לומר שהם שחטו על פני האדמה ולא אצל המזבח. דבריו של שאול מעידים על כך באמרו: 'גלו אלי היום אבן גדולה' (שם, לג). ונאמר: 'ויבן שאול מזבח' (שם, לה), ולמדנו שהוא רצה להביא את האבן כדי לבנות ממנה מזבח, לאור הכתוב בתורה: 'ואם מזבח אבנים תעשה לי' (שמות כ, כב). כך למדנו שחל איסור על מי ששוחטים על הארץ ללא מזבח, שנאמר בתורה: 'למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם וג' (ויקרא יז, ה). אם כן, העם חטא בשני עניינים: (א) 'וישחטו ארצה' (שמואל א' יד, לב); (ב) 'ויאכל העם על הדם' (שם).⁶⁰

לאור הכתוב בשמות כ, כא, למד יפת שמזבח אבנים מיועד לעולות ולשלמים. הוא מדגיש שלא הוקרבו עליו קורבנות קבע או קורבנות חובה של יחיד ושל ציבור: 'באומרו: "גלו אלי היום אבן גדולה" (שמואל א' יד, לג), ועל כן אמר: "את עולותיך ואת שלמיתך" (שמות כ, כא). ועל יסוד זה אין לקורבנות החובה ולקורבנות הקבועים מקום כאן. לא לקורבנות היחידים ולא לקורבנות ציבור, אשר אותם מקריבים אך ורק במקדש ה'.⁶¹

יותר... האינך רואה ששאלו אמר לאנשיו אשר שחטו על פני השדה, שנאמר: 'וישחטו ארצה' (שמואל א' יד, לב), ואמר: 'ויאמר בגדתם' (שם, לג), כלומר בגדתם בה'. אחר כך אמר: 'חוקת עולם תהיה זאת להם לדורותם' (ויקרא יז, ז). זאת כדי ללמדנו שחל תמיד איסור על שחיטת הבקר והצאן לשם קורבן על פני השדה, בין אם בעת היות המחנה, ובין בעת שאינו קיים. ומי שעושה כך, דינו כרת; יפת, פירוש לויקרא יז, ה (לעיל, הערה 15), דף 101א-ב. במקור: 'יקר' 'אשר הם זובחים על פני השדה' (ויקרא יז, ה) 'שיר אלי מא כאן יפעלוה קבל הד'א אלנדי והו אנהם כאנו יד'בחון אלקראבין פי גיר אהל מועד וגיר אלמזבח פלמא אהל מועד לם יג'וז ד'לך אן יפעלוה... אלי תרי אנה קאל שאול לאצחאבה אלדי ד'בחו על פני השדה כק' 'וישחטו ארצה' (שמואל א' יד, לב) קאל 'ויאמר בגדתם' (שם, לג) 'עני בגדתם בה'. ת'ם קאל 'חקת עולם תהיה זאת להם לדורותם' (ויקרא יז, ז) 'ליוירי אן ד'בח אלבקר ואלגנם עלי רסם אלקורבן על פני השדה מנכר דאימא פי וקת אלמחנה וגיר וקת אלמחנה. ואנה יג'ב עלי פאעלה אלכרת'.

59 גם קבוצת הקראים הראשונה שהזכיר קרקסאני סברה ששאלו בנה מזבח קודשים, לאור אותו פסוק. ראה לעיל, הערה 42.

60 יפת, פירוש לשמואל א' יד (לעיל, הערה 37), דף 85א-ב: 'יקאל 'וישחטו ארצה' (שמואל א' יד, לב) אראד בה אנהם ד'בחו עלי וג'ה אלארץ' לא ענד אלמד'בח ידל עלי ד'לך קול שאול 'גלו אלי היום אבן גדולה' (שם, לג). וקאל 'ויבן שאול מזבח' (שם, לה) פעלמא אנה אראד באג'אבה אלחג'ר ללבניהא מד'בח עלי רסם מא קאל פי אלתורה 'ואם מזבח אבנים תעשה לי וג' (שמות כ, כב). פעלמא אן אלדי ד'בחו עלי אלארץ' בגיר מזבח גיר ג'איז והו קול אלתורה 'למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם וג' (ויקרא יז, ה). פאכ'טי אלקום פי ש'ין. אלאחד פי 'וישחטו ארצה' (שמואל א' יד, לב) ואלאכ'ר 'ויאכל העם על הדם' (שם).

61 יפת, פירוש לשמות כ, כ-כג, כתב יד BL. Or. 2466, דף 119א-ב: 'כקולה 'גלו אלי היום אבן גדולה' (שמואל א' יד, לג) פלד'לך קאל 'את עולותיך ואת שלמיתך' (שמות כ, כא) ועלי הד'א אלאצל לים ללואג'באת ואלקבועות מד'כל האהנא לא אלדי עלי אליחידים ולא אלדי עלי אלצבור אד' תלך כלהא תעמל פי מקדש ה'. למקום שחיטת השלמים ואכילתם, ראה לעיל, הערות 18, 29, 74.

יפת מלמדנו מדוע אין מקומו של מזבח אבנים ב'מקום מובחר', ובאילו תנאים ונסיבות מותר היה להקים. לבד משאול, הוא מונה את האישים שהקימו מזבח מעץ זה במרוצת הדורות. להלן נביא את הראיות לכך שמזבח אבנים הינו מחוץ למקום מובחר:

(א) המזבחות בנויים משלושה חומרים בלבד: עץ, אבן ועפר. במקום מובחר אין מזבחות מאבן אלא מעץ, המצופה בנחושת או בזהב.⁶²

(ב) יש מי שגרס, ש'מזבח אבנים' מתייחס לשולחנות בבית המקדש (יחזקאל מ, מב), והשווה אותם לאגנות, שבהן שוחטים ומרכזים את הדם ומשם לוקחים את הדם במזרק למזבח.⁶³ יפת דוחה את הזיהוי של 'מזבח אבנים' עם ה'שולחנות', בשל הסיבות הבאות: (1) על 'מזבח אבנים' נאמר שלא יבנה גזית (שמות כ, כב), דהיינו, שלא יהיה מלוטש (מהנדמה).⁶⁴ לעומת זאת השולחנות היו 'אבני גזית' (יחזקאל מ, מב). (2) מזבח אבנים נועד לשחיטה ולהקרבה מחוץ למקדש, ואילו השולחנות נמצאו בבית המקדש.⁶⁵ (3) אם על השולחנות, שהם האגנות, נשחטו עולה וחטאת ואשם (יחזקאל מ, לט), דהיינו קודשי קודשים, המוקרבים אך ורק במזבח ה',⁶⁶ הרי שבמזבח אבנים הוקרבו אף עולות ושלמים (שמות כ, כא), המוקרבים גם מחוץ למקום מובחר.⁶⁷

(ג) מזבח ה' מוקם רק במקום מובחר, שבו 'שם האל את שמו' או 'משכין את שמו', ואילו מזבח אבנים מוקם היכן שמזכיר האל את שמו בלבד (שמות כ, כא).⁶⁸

62 שם, כתב יד הספרייה הבריטית, BL. Or 2467, דף 2218: 'כמא אנה מנע אן תעמל לה מד'אבח מן ג'ואר גיר מא רסמה והי תל'ת'ה אשיא כ'שב וחג'ארה ותר'אב. פאמא אלדי אמר אן תעמל פי אלקדס פהו מן כ'שב לכנהא תגשא באלנחאס ואלד'הב'. השווה: כתב יד הספרייה הלאומית הרוסית בפטרסבורג, Heb.-Arab., I 43, דף 65.

63 על השולחנות, ראה לעיל, הערה 19.

64 תרגום הפסוק (לעיל, הערה 62), כתב יד הספרייה הבריטית, דף 2218.

65 יפת, פירוש לשמות כ, כ-כג, כתב יד פטרסבורג (לעיל, הערה 62), דפים 65-66: 'קאל בעצ'הם אנהא מד'אבח פי אלקדס לא יוקרב עליהא לכנה יד'בח עליהא ואחתג' בק' פי צורת הבית "ארבעה שלחנות לעולה אבני גזית" (יחזקאל מ, מב). זעם אנהא שביה באלאגיראן יד'בח עליהא ויג'תמע אלדס הנאך ויוכ'ד באלמזרק אלי אלמזבח. פאליהא ישיר בקולה האהנא "מזבח אדמה" "ואם מזבח אבנים תעשה ליי" (שמות כ, כב). והדיא אלתפסיר גיר צחית לאנה קאל האהנא "לא תבנה אתהן גזית" (שם) וקאל הנאך "אבני גזית" (יחזקאל מ, מב). קד צח אן ליס הד'ה דיך ואנמא הי מד'אבח פי אלקדס בל הי כ'ארג'ה ענה'. השווה כתב יד (לעיל, הערה 61), דף 118א. כמו כן כתב יד הספרייה הלאומית הרוסית בפטרסבורג, Heb.-Arab., I 51, דף 131ב. בפירושו ליחזקאל מ, מב (לעיל, הערה 45), דף 156א, מלמדנו יפת שאין מקריבים בשולחנות כי הם אבני גזית, בניגוד לכתוב בשמות כ, כב, שאסר להקים מזבח מאבני גזית: 'זלו כאנת הד'ה אלשולחנות יקרב עליהא לם יג'זו אן תכון אבני גזית לקולה "ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית" (שמות כ, כב)'.
ראה לעיל, הערה 19.

66 יפת, פירוש לשמות כ, כ-כג (לעיל, הערה 61), דפים 118ב-119א: 'זלמא קאל "עולותיך ושלמיך" (שמות כ, כא) עלמנא איצ'א אנה ליס ישיר בה אלי אלג'רנאאת לקולה פי תלך "לשחוט אליהם העולה והחטאת והאשם" (יחזקאל מ, לט). ומן אלמעלוס אן אלחטאת ואלאשם ליס יד'בחון פי גיר מזבח ה' בל תדיב אלעולות ואלשלמים פלד'לך ד'כר האהנא עולות ושלמים'. על עולות ושלמים מחוץ למקום מובחר ראה להלן, הערות 69, 101.

68 שם, דף 118א: 'קאל "בכל המקום אשר אזכיר את שמי" (שמות כ, כא) ולם יקל אשים את שמי ולא אשכין את שמי'.

יפת גורס, שלמרות הקשר ההדוק שבין 'מקום מובחר' לקורבנות, הכתוב מלמד שלא אחת הם הוקרבו גם מחוצה לו: 'ראשית, נאמר שמצאנו שהקודשים קשורים למקום מובחר, שנאמר: "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום וגו' כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך" (דברים יב, יג-יד), אך מצאנו בתולדותינו שהם הוקרבו מחוץ למשכן ולא במזבח אשר בו.⁶⁹ באילו נסיבות ניתן להקים 'מזבח אבנים', ומי הקימו? בנוסף לשאול, הקריבו האישים הבאים קורבנות על 'מזבח אבנים': משה בהר סיני (שמות כד, ה), יהושע בהר עיבל (יהושע ת, ל-לב), שמואל בגלגל (שמואל א' י, ח), ודויד בהר ציון (דברי הימים א' טז, א-ב). היו שהקריבו עולות בלבד, והם: שמואל (שמואל א' ז, ט),⁷⁰ גדעון בראש המעוז (שופטים ו, כו) ואלהיהו בהר הכרמל (מלכים א' יח, לא-לב). שאול לעומת זאת הקריב אך ורק שלמים.⁷¹ כאמור לעיל, לדעת יפת מותר להקים מזבח אבנים אך ורק במקום שבו מוזכר שם ה' (שמות כ, כא).⁷² תנאי זה מתקיים באחת מהנסיבות הבאות: (א) ציווי מהאל, שעל פיו נהגו יהושע וגדעון; (ב) נוכחות של הכבוד או של מלאך; (ג) במעמד ארון ה' או כלי מבית ה';⁷³

אחר כך אמר: 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי' (שמות כ, כא). להודיעו שכשם שלא מוקרבים קורבנות החובה והקורבנות הקבועים אלא במקדש ה', כך לא ייבנו מזבחות (-אבנים) ויוקרבו עליהם עולות ושלמים אלא 'במקום אשר יזכיר שמי'. וזאת בשלושה תנאים: א. ציווי

69 יפת, פירוש לויקרא יז, א-ט (לעיל, הערה 15), דף 98: 'פנקול אולא אן אלקדשים וג'דנאהא מעלקה באלמקום אלמבחר. כק' "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום וגו' כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך" (דברים יב, יג-יד). וקד וג'דנא פי אכ'בארנא אנהם כאנו יקרבון פי גיר אלמשכן ולא עלי אלמד'בח אלדי' פיה'.

70 בפירושו לשמואל א' ז, ט-יד (לעיל, הערה 37), דף 135-א, אומר יפת, שהעולות שהעלה שמואל במצפה אינן מסוג הקורבנות המוקרבים בבית ה'. ייתכן שנוח ואברהם נהגו כשמואל ('והד'א אלקראבין לים מן ג'נס אלקראבין אלתי תקרב פי בית אללה... פימכן אן נח עלי מת'ל הדא אלפעל פעל אלעלת ומת'לה אצ'א פעל אברהם').

71 יפת, פירוש לשמות כ, כ-כג (לעיל, הערה 61), דף 119: 'כמא עמל משה כקולה "ייעל עולות ויזבחו שלמים" (שמות כד, ה). וקאל פי אלמעמול פי הר עיבל "והעלית עליו עולות וזבחת שלמים" (דברים כז, ו-ז) ופי אלגלגל קאל "וירדת לפני הגלגל הנה אנכי יורד אליך להעלות עולות ולזבח זבחי שלמים" (שמואל א' י, ח). וקרב דויד פי ציון עולות ושלמים כקולה "ויוקרב עולות ושלמים לפני ה'" (דברי הימים א' טז, א). וקד יקרב עולות פקט כמא יעמל שמואל אצ'א "ויוקח שמואל טלה חלב אחד" (שמואל א' ז, ט) וכמא עמל גדעון ואלהיו. וקד יעמל [שלמים] פקט כקולה "גלו אלי היום אבן גדולה" (שמואל א' יד, לד). השווה כתב יד פטרסבורג I 51 (לעיל, הערה 65), דף 132-א. המלה 'שלמים' שבסוגריים המרובעים מופיעה אך ורק בכתב יד זה. גם בפירושו לויקרא יז, א-ט (לעיל, הערה 15), דף 98, מונה יפת את אותם האירועים. ר' אברהם בן עזרא, בפירושו לשמות ל, לג (מהדורת א' וייזר, ירושלים תשל"ז, ב, דף קצט), גורס שאישים אלה הקריבו עולות בהוראת שעה: 'והנה גדעון (שופטים ו, כ-כד), ושמואל (שמואל א' ז, ט) גם אלהיו בהר כרמל (מלכים א' ח, כג) העלו עולות. והזכרתי גדעון בעבור שהעלה עולות ואיננו כוהן. גם כן שמואל, כי לא יואיל אם היה מבני קרח. והנה הכל הוראת שעה'. ראה: א"י ברומברג, 'ענייני הלכה בפירושי הראב"ע', סיני, נ (תשכ"ב), עמ' תלה.

72 ראה לעיל, הערה 68.

73 בפירושו לדברים כז, ז, כתב יד הספרייה הבריטית, BL. Or. 2479, דף 12, מעלה יפת את האפשרות שהמזבח בעיבל הוקם במעמד ארון ה' (וימכן אן אלארון כאן מעהם פי הר עיבל).

בלבד כפי שבנה יהושע בהר עיבל וגדעון בראש המעוז. ב. נוכחות הכבוד או המלאך, ואזי נבנה המזבח. ג. מעמד ארון ה' או כלי מבית ה'. על כן אמר 'אזכיר' (שמות כ, כא). באשר למקדש ה', עליו אמר כתוב: 'במקום אשר יבחר ה'.'⁷⁴

מן התנאים הנזכרים כאן להקמת מזבח אבנים עולה, שנוכחות ארון ה' היא הגורם להקמת מזבח אבנים במכמש (שמואל א' יד, יח). לדברי אהרן בן יוסף, נוכחות הארון חייבה זכיית שלמים: "ויאכל העם על הדם" (שמואל א' יד, לב), כי היה הארון ביניהם ומן הדין היה לאכול זבחייהם כדמות שלמים ולזרוק הדם והם היו שוחטים ארצה כאילו הם אוכלי הדם.⁷⁵ בפירושו לויקרא יז, א-ט, מלמדנו יפת, שרק בנוכחות ארון הקודש מתוץ למשכן ניתן היה להקריב קודשים מחוצה לו:

באשר לכתוב שהקריבו בבמות בזמן המלכים והצדיקים, ונוף בהם האל באמרו: 'רק הבמות לא סרו עוד העם מזבח וג' (מלכים ב' יב, ד; יד, טו, ד, לה). דבר זה לא היה מגונה מאז עזב הארון את המשכן. וכשבנה שלמה עליו השלום את הבית הפך למגונה. ראה לכך אמרו בספר שלמה: 'רק בבמות הוא מזבח ומקטיר כי לא נבנה בית וג' (מלכים א' ג, ב-ג). מכאן שהיה אסור הדבר לפני בניית הבית וכאשר היה הבית והיה הארון עם המזבח במקום אחד אסרו האל יתעלה.⁷⁶

בעת הקמת מזבח אבנים צריכה לשרות הברכה, לאור 'וברכתך' (שמות כ, כא). לדעת יפת התקיים תנאי זה בתקופתם של שמואל ושאו.⁷⁷

74 יפת, פירוש לשמות כ, כא (לעיל, הערה 61), דפים 119-120א: 'ת'ם קאל "בכל המקום אשר אזכיר את שמי" (שמות כ, כא) ליערף אן כמא לא תד'בח אלואג'באת ואלקבועות אלי פי מקדש ה' כד'אך לא תבנא הד'א אלמד'אבח ויקרב עליהא אלעולות ואלשלמים אלא פי אלמוצ'ע אלד'י זיכיר שמי. וד'אך עלי תל'ת'ה צ'רוב. אמא באמר פקט מת'ל מא בנא יהושע בהר עיבל וגדעון על ראש המעוז או בכבוד או במלאך ויבנא ת'ם מד'בח או בתצ'ור ארון ה' או שי מן כלי בית ה' פד'לך קאל "אזכיר" (שמות כ, כא). פאמא מקדש ה' פמן שאנא אן יקול פיה "במקום אשר יבחר ה'". השווה כתב יד פטרסבורג I 51 (לעיל, הערה 65), דף 132ב.

75 אהרן בן יוסף, ספר מבחר ישרים, גוולוו 1835, פירוש לשמואל, ה ע"ד-ו ע"א. אהרן בן אליהו (לעיל, הערה 41), דף פז ע"א, אומר: 'מהם אומרים כי החטא שלהם מפני שהיה הארון לשם ולא היה ראוי לשחוט חולים'. גם לדעת ראב"ע (לעיל, הערה 71), בפירושו לויקרא יט, כו, עמ' סה, הימצאות ארון ה' במכמש חייבה קודשים: 'כל בשר טהור לא יאכל עד שזרוק דמו על מזבח השם, אם היה קרוב אל מקום הקדש. והעד הנאמן דברי שאול כי הארון היה עמו, כי כן כתוב "הנה אוכלים על הדם" (שמואל א' יד, לג) כאילו אוכלי זבחים לשעירים'.

76 יפת, פירוש לויקרא יז, א-ט (לעיל, הערה 15), דף 99א: 'פאמא מא ד'כרה ממא כאנו יקרובה פי אלבמות פי זמאן אלמלך ואלצאלחין וקד ד'מהם אללה תע' כק' "רק הבמות לא סרו עוד העם מזבחים וג'" (מלכים ב' יב, ד; יד, טו, ד, לה). פהד'ה לם תכן מנכרה מנד' פארק אלארון ללמשכן. פלמא בנא שלמה ע' הש' אלבית צאר מנכר. ידל עלי ד'לך ק' פי קצה שלמה "רק בבמות הוא מזבח ומקטיר כי לא נבנה בית וג'" (מלכים א' ג, ב-ג). ודל ד'לך עלי אנה גיר ג'איז קבל בני אלבית פלמא בני אלבית וצאר אלארון מע אלמזבח פי מוצ'ע ואחד אנכרה אללה תע'. על התר השלמים במכמש בשל נוכחות ארון ה', ראה להלן, הערה 101: אך משם גם עולה, שניתן היה להקריב שלמים בכל מקום בארץ ישראל שהאל בחר בו, בנוכחות הארון ובלעדיו.

77 יפת, פירוש לשמות כ, כא (לעיל, הערה 61), דף 120א: 'אבוא אליך [וברכתך]' (שמות כ,

קבוצת הקראים השנייה שאליה התייחס קרקסאני גרסה שיש להפריד בסיפור מכמש בין עניין השחיטה וגלילת האבן לבין עניין המזבח שהקים שאול. לדבריהם, חטא האכילה על הדם הוא השחיטה על הארץ, וחובה לשחוט על כלי (אלה) כלשהו או כיצא בו. הם נסמכו על הכתוב בשמות יב, כב: 'וטבלתם בדם אשר בסף'. ה'סף' בפסוק זה הינו כלי לאיסוף הדם.⁷⁸ מסקנתם היתה, שהאבן שביקש שאול לגלול היתה תחליף לכלי, ולא נועדה לבניית המזבח שעליו מסופר בפסוק לה. הניתוק שבין האבן למזבח מעיד שלדעת קבוצה זו שחטו במכמש בשר תאוה.⁷⁹

3. השחיטה במכמש לפי בנימין אלנהאונדי

גם בנימין אלנהאונדי גרס שבמכמש שחטו בשר תאוה, אלא שלדבריו הקים שאול מזבח מהאבן שנגללה ועליו נשחט בשר זה. מסיפור מכמש למד בנימין על החובה לשחוט בשר תאוה במזבח, הוא 'מזבח שערים'. כל מי ששחט בשר תאוה שלא אצל 'מזבח שערים' חוטא בחטא של 'לא תאכלו על הדם' (ויקרא יט, כו). לאור זאת ניתן לומר, שבהלכה של בנימין דרושים שני תנאים לחידוש מצוות אכילת בשר תאוה: (א) חידוש הממלכה והקמת המקדש;⁸⁰ (ב) הקמת מזבחות לבשר תאוה בשערים שבערי ארץ ישראל הבנויות.⁸¹

כא) ירד אני אג' באלנצרה ואלמעונה ואלרצ'א כמא ג'רי פי זמאן שמואל ושאול'. בפירוש לשמואל א' יג, א (לעיל, הערה 37), דף 69א, גורס יפת, שרק בשנתיים הנזכרות בפסוק הלך שאול בדרך הישר (והו עלי טאעה אללה), וזכה לברכת האל (מדה מלכה עלי רצ'א אללה). הוא טורח לציין, שבנימין והרבניים למדו מהפסוק שמלכות שאול ארכה שנתיים בלבד (וקד ט'ן קום אעני אלרבאנין ובנימין אן כל שי מלך שאול סנתין). ראה: סדר עולם רבא, יג (מהדורת ד"ב רטנר, וילנא תרנ"ד–תרנ"ז, עמ' 57). לפי יפת, גם בשר תאוה מותר בארץ ישראל רק בהיות הברכה, דהיינו בעת קיום המלכות. ניתן ללמוד על כך מהעלייה לרגל, לאור דברים טו, יז. הגלות, לעומת זאת, היא זמן הקללה. ראה פירושו לדברים יב, טו (לעיל, הערה 50), דף 18א: ארדר (לעיל, הערה 50), הערה 62.

יפת, פירוש לשמות יב, כב, כתב יד הספרייה הלאומית בפריס, Hébr. 280, דף 92א, תרגם 'סף' ל'אגן' (טסת). רש"י על אתר: "'אשר בסף" בכלי כמו "ספות כסף" (מלכים ב' יב, יד).

קרקסאני (לעיל, הערה 2), עמ' 1249–1250. אהרן בן אליהו לימדנו, שהיה מי שטען, כי בשל היות ארון הקודש במכמש אסור היה לשחוט בשר תאוה (ראה לעיל, הערה 75), ועל כן הקים שאול מזבח מהאבן לשם זביחת שלמים. אחרים סברו שהאבן נועדה למחיצה בין ארון הקודש לשוחטים, כדי שאפשר יהיה לשחוט חולין. אהרן בן אליהו (לעיל, הערה 41), דף פז ע"א–ע"ב: 'מהם אומרים שזה נעשה מזבח להקריב שלמים ועל כן אמר "אותו החל לבנות מזבח" (שמואל א' יד, לה)... ומהם אומרים עשהו מחיצה לשחוט חולים כדרך "כי ירחק ממך המקום" (דברים יב, כא). ואם הוא מחיצה אינו מזבח. ואם כן מה טעם אותו החל לבנות מזבח ואמרו בזה שתי כונות. האחת כי בנה בפנים מן האבן לזבוח שלמים הטהורים וכבר בטלנוהו. ומהם אומרים על דרך תודה שיעליו כדרך "ויבן משה מזבח" (שמות יז, טו) והלא אחר המלחמה עשהו שאול, וגם זו כונה בטלה'. נראה שאהרן בן יוסף, אשר סבר שנוכחות הארון מחייבת שלמים (ראה לעיל, הערה 75), סבר שהאבן נועדה למחיצה, כדי לאפשר שחיטת בשר תאוה (שם): 'זלכן שם שאול גבול בין הארון ובינם האבן'.

ראה לעיל, הערה 34.

אהרן בן אליהו (לעיל, הערה 41), דף פז ע"ב, יצא נגד מי שחייב הקמת מזבח לשם בשר תאוה בשער בלבד, ואסר בשר תאוה בגולה: 'בטל שיהיו החולים צריכים מזבח עד שיוסגל היותו בשער להאסר חוץ מן השער ויהיה אסור בגלות'. ראה דברי הדס, להלן, הערה 94.

מה היתה שיטת בנימין בסוגיית השחיטה במכמש לאור המקורות שבידינו? בפירושו לויקרא יז, א-ט, הזכיר יפת בקצרה את עמדת בנימין בדבר הצורך במזבח שערים לאור סיפור מכמש. יפת מוסיף, שאין דבריו אלה של בנימין רחוקים מן האמת, אך יש בדבריו גם ספק: 'אין אנו מזכירים את סימוכיו של בנימין ירחמו האל בדבר חובת מזבח לבשר תאוה. הוא נסמך על דברי שאול. ואין הדבר רחוק אף על פי שמעורב בו אף שמץ של ספק'.⁸² לאור דעתו הנחרצת של יפת, שהמזבח שבנה שאול נועד לשלמים, יכולים אנו להבין את ביקורתו של יפת על בנימין. עדות מפורשת נוספת לעמדתו של בנימין אנו מוצאים בפירושו של יפת לסיפור מכמש. יפת נדרש לדין של הדם והחלב בזבח שזבח שאול:

באשר לדם ולחלב, אנו יודעים שעל בשר תאוה נאמר 'על הארץ תשפכנו כמים' (דברים יב, כד), ולא אמר הכתוב מה יעשה בחלבים. ולו היינו גורסים [שבסיפור מכמש] מדובר בבשר תאוה על פי שיטת בנימין וההולכים בעקבותיו, הרי היה דמו נשפך על הארץ וחלבו נשרף על המזבח.⁸³

יפת מביא שלוש ראיות של המחייבים שחיטת בשר תאוה במזבח שערים לאור סיפור מכמש, כדי להוכיח שאין מדובר שם בקודשים, וממילא שחטו שם בשר תאוה. אחת הראיות מיוחסת בפירוש לבנימין:

האם שחטו זבח קודש או בשר תאוה... היו שגרסו שהוא בשר תאוה בהביאם שתי ראיות: (א) השחיטה היתה בלילה (שמואל א' יד, לב), ואין שחיטה בלילה מלבד פסח הנשחט בערב.⁸⁴ (ב) השחיטה היתה מחוץ לקודש, דהיינו מחוץ למקום מובחר, ואין להקריב את הקורבנות אלא במקום מובחר או במקום שבו יזכיר את שמו, שנאמר 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי' (שמות כ, כא). מכאן ששחיטה זו היתה שחיטת בשר תאוה. ולמדו מפרשה זו ראייה שבשר תאוה חייב מזבח, ומי ששוחטו על הארץ ללא מזבח הוא אוכל על הדם. ואמרו 'לא תאכלו על הדם' (ויקרא יט, כו), זה פירושו, כלומר שלא ישחטו בשר תאוה על פני השדה (ויקרא יז, ה). בנימין אלנהאונדי הביא ראייה נוספת לשתי הראיות שלעיל. העם היו טמאי מת שנאמר: 'יכו ביום ההוא בפלשתים ממכמש אילנה' (שמואל א' יד, לא), וטמא נפש לא יאכל קודש.⁸⁵

82 יפת, פירוש לויקרא יז (לעיל, הערה 15), דף 97: 'תרנא ד'כר מא תעלק בנימין רח' אללה תע' מן אלחלים יג'ב לה מזבח. ותעלק בק' שאול. וליס הו באלבעיד ואן כאן יכ'אלטה צ'רב מן אלשבהה'.
83 ראה: פוננסקי (לעיל, הערה 43), עמ' 258. על גישתו של בנימין בסוגיית דם וחלבי בשר תאוה, ראה להלן, הערות 106-108, 116, 130.

84 ראה: רמב"ם, ספר עבודה, הלכות מעשה הקורבנות, פ"ד ה"א.
85 יפת, פירוש לשמואל יד (לעיל, הערה 37), דף 86א. השווה: פוננסקי (לעיל, הערה 43), עמ' 257:

'פמנהא מא ד'בחוח אהו זבח [קדש] [ליתא בכתב היד שאני משתמש בו] אם חול... אחתג' קום אנה זבח חולין בשיין. א' אנה ד'בח באלליל וליס ת'ם שי יד'בח באלליל גיר אלפסח פקט ואנה יד'בח בערב. ואלב' אנה כ'ארג' אלקדס וליס הו מוצ'ע אכ'תאר אללה בה וליס תקרב אלקראבין אלא פי מקום מובחר או מקום אן יזכיר את שמו כמק' "בכל המקום אשר אזכיר את שמי" (שמות כ, כא) פוג'ב אן יכון הדי'א אלד'בח זבח חלים. וג'עלו הדי'א אלפצל דליל עלי אן בשר חלים יחתאג' אלי מזבח ואן מן ד'בח עלי וג'ה אלארץ ואלצחרא מן גיר מד'בח הו אוכל על הדם. ואן ק' "לא תאכלו

עיון בראיה השנייה מעמידנו על מחלוקת בין שיטת בנימין לבין שיטת יפת בפירוש הכתוב בשמות כ, כא-כב. יפת גרס, כאמור, ששאל בנה מזבח לקודשים מחוץ למקום מובחר, ומזבח זה הוא 'מזבח אבנים' המוזכר בשמות כ, כב.⁸⁶ על הקרבת עולות ושלמים במזבח זה למד יפת מן הפסוק הקודם, אך שם נאמרים הדברים ביחס ל'מזבח אדמה': 'מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עלתך ואת שלמך' (שמות כ, כא).⁸⁷ גם על הצורך בבניית מזבח אבנים במקום שבו מוזכר שם ה' בלבד,⁸⁸ ועל כך שהברכה צריכה לשרות בעת הקמתו,⁸⁹ למד יפת מן הכתוב על 'מזבח אדמה'. אכן, יפת אומר במפורש שאין להפריד בין הנאמר על מזבח אבנים לנאמר על מזבח אדמה: "'ואם מזבח אבנים תעשה לי'" (שמות כ, כב), ולא אמר בו מה שאמר בפסוק הראשון "וזבחת עליו" (שם, כא). אין ספק שכל מה שנהוג במזבח [אבנים] נהוג במזבח אדמה.⁹⁰ כאשר הכתוב אינו מציינ באיזה מזבח מדובר, שני המזבחות אפשריים:

מזבח זה הוקם מעת לעת בשל אירועי הזמן כמו המזבח שהוקם בהר עיבל, והמזבח שהקימו משה בהר סיני, ואשר הקימוהו גדעון, שמואל, שאול, דוד ואלהו בהר כרמל.⁹¹ ואל מזבחות אלה מתכוון הכתוב באמרו 'מזבח אדמה'. אלא שהחובה נמסרה במזבח אבנים ולא מצאנו אותה במזבח אדמה. כך בהר עיבל הוקם מזבח אבנים, באמרו: 'אבנים שלמות תבנה' (דברים כו, ו). ובעת שאמר הכתוב שנבנה מזבח ולא הבהיר אם הינו מזבח אדמה או מזבח אבנים, שני המזבחות אפשריים.⁹²

על הדם" (ויקרא יט, כו) הד"א תפסירה אעני אלא יד'בח אלחלים "על פני השדה" (ויקרא יז, ה). ואצ"א בנימין אלנהאונדי עלי הדין אלשיין שי אכ"ר והו אן אלקום כאנו טמאי מת כקולה' "ויכו ביום ההוא בפלשתים ממכמש אילנה" (שמואל א' יד, לא) וטמא נפש לא יאכל קדש'. יהודה הדסי (לעיל, הערה 36, רכו-רכז, פז ע"א-ע"ב) הלך בעקבות בנימין והביא את הראיות דלעיל. על השוני שבין הלכות בשר תאווה להלכות קודשים, בעיני הגורסים שבמכמש שחטו בשר תאווה, אנו לומדים מדברי לוי בן יפת (לעיל, הערה 36), דף 125א: 'והפרק בינו ובין הקדשים כי הקדשים יעשו אותם בבית ה' והחולין יעשו אותם בשערים. והקדשים לא ימשש צרכם אלא כהן וזה כל אדם ישמש אותם. והקדשים להם זמן קצוב לאכלם בו וזה אין לו תנאי בזמנו. והקדשים לא יאכל מהן אלא לטהור וזה יאכל אותם הטמא והטהור. והקדשים לא יקריבו אותן בלילה והחולין יקריבו אותן בלילה וביום יחד'.

86 ראה לעיל, הערות 59-60.

87 לעיל, הערה 61.

88 ראה לעיל, הערות 68, 73, 74.

89 לעיל, הערה 77.

90 יפת, פירוש לשמות כ, כב (לעיל, הערה 61), דף 120א: "'ואם מזבח אבנים תעשה לי'" (שמות כ, כב) ולם יקל פיה כקולה פי אלפסוק אלאול "וזבחת עליו" (שם, כא) ואלכל לא מתאלה אנה יג'רי פי מזבח מת'ל מא יג'רי מזבח אדמה'.

91 ראה לעיל, הערה 71.

92 יפת, פירוש לשמות כ, כא-כב, כתב יד פטרסבורג I 51 (לעיל, הערה 65), עמ' 131-132א. השווה: פירוש לשמות (לעיל, הערה 61), דף 118א-ב: '[הד"א] כאן ייעמל פי בעץ' אלאוקאת לחואדת' אלוקת מת'ל אלמזבח אלמבני פי הר עיבל ואלד' עמלה משה פי הר סיני ואלד' עמלה גדעון ושמואל ושאל דודיד ואלהו בהר הכרמל. פאלי הד'ה ישיר בקולה מזבח אדמה גיר אנה אלואג'ב ורד פי מזבח אבנים ולם נג'דה פי מזבח אדמה ורו אלד' עמל פי הר עיבל כק' "אבנים שלמות תבנה" (דברים כו, ו). פאמא אלד' ד'כר פיה אנה בני מזבח ולם יוביין פיה אנה מזבח אדמה או מזבח אבנים הו מחתמל אלאמרין ג'מיעא'. גם ראב"ע (לעיל, הערה 71), בפירושו לשמות כ, כב, עמ' קמב-קמג,

לעומת זאת ההולכים בשיטת בנימין הפרידו בין 'מזבח אדמה' ל'מזבח אבנים'. מזבח אדמה הוא לקודשים, כפי שכבר ראינו לעיל.⁹³ לדעתם, לא הפר שאול את חוקי התורה בבנותו מזבח. הם סברו, כמו יפת, ששאול הקים 'מזבח אבנים'. אך מזבח זה נועד לבשר תאווה. על ההפרדה בין שני המזבחות מלמדנו יהודה הדסי, תלמידו הנאמן של בנימין בפרשת מכמש:⁹⁴ 'זו היא שאמר "מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך וגו'" (שמות, כ, כא). אמרו זו מזבח קדשים. ושאמר "ואם מזבח אבנים תעשה לי וגו'" (שמות, כ, כב), זו מזבח חולים'.⁹⁵ ראייה נוספת ש'מזבח אבנים' הוא 'מזבח שערים' ולא מזבח לקודשים מתבססת על הכתוב בשמות, כ, כג: 'ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו'. בשמות כח, מב, מצווה התורה על הכהנים הזובחים ללבוש מכנסיים כדי לכסות את ערוותם. העובדה שהכתוב בשמות, כ, כג, מביע חשש מחשיפת ערוותם של העולים במעלות המזבח מעידה שהכוונה לישראל ולא לכוהנים. מכאן שמזבח אבנים אינו מזבח לקודשים, שעולים אליו כוהנים בלבד, אלא מזבח לבשר תאווה, ששוחטים עליו גם ישראל.⁹⁶

גורס שאין שוני מהותי בין מזבח אבנים למזבח אדמה. לדבריו, הקים משה מזבח אדמה בהר סיני (שמות כד, ד), 'ואם תזכה שתכנס לארץ אז תבנה מזבח אבנים' (שם, עמ' קמג). לדברי יפת, היה מי שטען שמזבח אדמה הוקם פעם אחת בלבד על ידי שלמה, שנאמר: 'ויקדש שלמה את תוך החצר' (דברי הימים ב' ז, ז). לשיטה זאת: 'אבוא אליך' (שמות, כ, כא) מתכוון לירידת האש מן השמיים (דברי הימים ב' ז, א). יפת, פירוש לשמות, כ, כא (לעיל, הערה 61), עמ' 120א: 'וענד בעיך אלעלמא אנה לא יעמל מזבח אדמה גיר דפעה ואחדה והו אלדי עמלה שלמה כקולה' 'ויקדש שלמה את תוך החצר' (דברי הימים ב' ז, ז). פד'כר אנה עמל עליה עולות ושלמים מן בקר וצאן פקט. פענדה אן קולה "אבוא אליך" (שמות, כ, כא) ישיר בה אלי ג'על אלנאר מן אלסמא פי ד'לך אליום כקולה "והאש ירדה מן השמים ותאכל" (דברי הימים ב' ז, א). בכתב יד פטרסבורג, שם, עמ' 133א, במקום 'ג'על אלנאר', כתוב: 'נוול אלנאר'.

ראה לעיל, הערה 85.

הדסי (לעיל, הערה 36), רכו, פז ע"ב: 'ואיך יתכן לשם זבחי שלמים כדברי הטוען בטענותיך'. בסי' 94 רלת, צ ע"ד, אומר הדסי: 'כי אכילת בשר חמור בגלותנו מענין שאול וממאמר "כי ירחיב ה' אלהיך" (דברים יב, כ). בשל שתי הסיבות הללו אסר בנימין אכילת בשר תאווה. ראה לעיל, הערות 80-81. שם, רכו, פז ע"ב. רס"ג תרגם 'מזבח אדמה', 'מזבח על הארץ' (מד'בחה עלי אלארץ). ראה: י' דירנבורג, תרגום חמשה חומשי תורה בלשון ערבית לרבינו סעדיה גאון, פריס 1893, עמ' 110. ראב"ע (לעיל, הערה 71), פירוש לשמות, כ, כא, עמ' קמא: 'וי'א (=ויש אומרים) כי מזבח אדמה, שלא יהיה על מקום גבוה, ואין זה משמע הלשון. והעד, שכתוב אחריו מזבח אבנים'. לדבריו של וייס, רצה רס"ג להראות בתרגום זה שאין שוני בין 'מזבח אבנים' ל'מזבח אדמה', ובכך לדחות את גירסת הקראים שהבחינו בין שני המזבחות. ראה: P.R. Weis, 'The Anti-Karaite Tendency of R. Saadya Gaon's Arabic Version of the Pentateuch', *Saadya Studies*, ed. E.I.J. Rosenthal, Manchester 1943, p. 233

יעוד יאמרו כי הנה אמר 'ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו במזבחך' 96 (שמות, כ, כג). הלא בני אהרן מכנסיים היו לובשים ככתוב 'ועשה להם מכנסי בד וגו' (שמות כח, מב), ואיך צום כזאת. כזאת תדע כי זה הצווי הוא לישראלים ולא לכוהנים לעשות כזאת; הדסי, שם. לדברי וייס, שם, תרגומו של רס"ג לשמות כח, מב, נועד לדחות את הפרשנות הקראית לשמות, כ, כג, המובאת כאן מפי הדסי. ראה תרגום רס"ג לתורה, שם, עמ' 122-123. כבר ר' ישמעאל בירר את הצורך באכזר המכנסיים לכיסוי הערוה בשמות, כ, כג, לאור הכתוב בשמות כח, מב: 'יר' ישמעאל אומר אינו צריך והלא כבר נאמר 'ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה וגו' (שמות כח, מב). ראה תשובתו במכילתא דרבי ישמעאל, מהדורת הורוביץ-ריבין, ירושלים תש"ל,² יתרו יא, עמ'

יפת גורס שמדרגות ומעלות (דרג' ומראקי) אסורות במזבחות. המעלות שבפסוקנו הינן מדרגות שהוצמדו (מלאצקה) למזבח, והערוה שעלולה להתגלות היא ערוות הכהן.⁹⁷ ההולכים בשיטת בנימין גרסו שהלכות שחיטת קודשים המתייחסות למקום מובחר, או 'למקום אשר אזכיר את שמי עליו' (שמות כ, כב), אינן מתיישבות עם המסופר בסיפור מכמש. שם היתה שחיטה בלילה ובין השוחטים היו טמאים. המסקנה המתבקשת היא שבמכמש שחטו בשר תאוה. לשיטת יפת, אכן צודקים הגורסים שאין התאמה בין הלכות שחיטת קודשים במקום מובחר לשחיטה במכמש, אך הרחיק לכת מי שהסיק מכך ששחטו שם בשר תאוה. סיפור מכמש אינו אלא אחד מני רבים במקרא המלמד על שחיטת קודשים מחוץ למקום מובחר.⁹⁸ ארון הברית היה במחנה, ויש לקשור אפוא את סיפור מכמש למקום 'אשר אזכיר את שמי' (שמות כ, כא).⁹⁹ בנסיבות אלה מותרת שחיטת שלמים בלילה ואין הכרח שהכוהן יקיימה. אכן, לטמאים אסור לשחוט שלמים, אך נראה שמלאכת השחיטה במכמש נעשתה בידי הטהורים שבעם:

קבוצה גרסה שהינו זבח שלמים והדינים שמחייבים אותו אינם הדינים שמחייבים שלמים במקום מובחר. א. מותר לנו לשחוט [שלמים] בכל מקום בארץ ישראל לאחר שהאלהים בחר בו לשחיטה, בין אם נמצא שם ארון ה' בין אם לא. כך נבנה המזבח בהר עיבל, ולא היה ארון ה' בהר עיבל. לעומת זאת נשחטו שלמים במעמד הארון בבית שמש (שמואל א' ו, יא-טז), ובסיפור הגבעה (שופטים כ, כו-כו), ובעת נשיאת הארון מבית עובד אדום (שמואל ב' ו, יב-ג). והכתוב מסר [שבמכמש] היה ארון ה' עימם, באומרו: 'כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל' (שמואל א' יד, יח).

ב. אכן אסורה שחיטת שלמים במקום מובחר [בלילה], מפני שעולת הערב מונעת את זולתה, שנאמר: 'היא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר' (ויקרא ו, ב).¹⁰⁰ כמו כן

244-245. אהרן בן אליהו, כתר תורה, גזלווא תרכ"ז, בפירושו לשמות כ, כג, דוחה את הדעה שהמזבח הנזכר בשמות כ, כג, מיועד לחולין, משום שכתוב שם 'מזבחי': 'ואין טעם לדבר המפרש שזה מרמז למזבח שאול שהוא מזבח שערים שהיו שוחטים העם בהמתם ואולי היו בלי מכנסים. ועל כן אמר שלא יעלו במעלות פן תגלה ערותו. אלה דברים רחוקים כי מה טעם "על מזבחי"'. ראב"ע, שם, לשמות כ, כג, עמ' קמג, פירש: 'זאת מצות מעלות כוללת כל מזבח אדמה, אבנים או נחשת. כל מזבח שהוא עשוי לשם, כאשר הוא כתוב "מזבחי"'. ראב"ע, שם, יוצא נגד הקרא בן זוטא, אשר סבר שהמלה 'מעלות' נגזרת מ'מעל'.

97 יפת, פירוש לשמות כ, כג (לעיל, הערה 65), דף 133ב: 'זהוה' אלמעלות הי מראקי מבניה מלאצקה ללמזבח... פקאל "אשר לא תע על" (שמות כ, כג) והו אן ברפע אלכנה קדמה אלואחד ליצעד מן מרקא אלי מרקא תנכשף סותה'. השווה לדברי המכילתא לעיל. בפירושו לויקרא ת, ו-ט (לעיל, הערה 16), דפים 335-336, מסביר יפת שכתוב זה, המתייחס ללבושו של אהרן, לא הוזכר את מכנסי הלב כי על הכהנים ללבושם אך ורק בעת שרתם בקודש, שכתוב בשמות כח, מג.

98 ראה לעיל, הערה 69.

99 ראה לעיל, הערות 74-76.

100 בפירוש לויקרא ו, ב (לעיל, הערה 16), דף 9א, אומר יפת: 'עולת ערב היא יחידה על המזבח אין אחריה קרבן נוסף. אשר לעולת בוקר, היא קודמת לכל קורבן המוקרב ביומם' (עולת ערב אנהא תכון מפרדה עלי אלמד'בח לא יתבעהא שי מן אלקראבין. פאמא עלת בקר פאנתא סאבקה לכל קרבאן יקרב באלנהאר). בהמשך, דף 11א, מסביר יפת, שבליל פסח מוקרבים חלבי הפסח לאחר הקרבת

השלמים הנשחטים בחוץ [אינם זקוקים לכוהן, ואם היו ביניהם טהורים יכלו להקריב]. כמו כן אין צורך בזריקת הדם על המזבח.
ג. אם היו אכן טמאים בקרב החיילים, הרי היו בקירבם גם טהורים. הטהורים אכלו, והטמאים לא אכלו. זהו קיצור הדברים בשאלה אם היה זה זבח בשר תאווה או זבח קדש.¹⁰¹

4. דיני הדם והחלבים של בשר התאווה לגורסים 'מזבח שערים'

להולכים בעקבות בנימין מיוחסות במקורות ראיות נוספות לחובת 'מזבח שערים'. הראיה הראשונה מתייחסת לכתוב בדברים יב, טז, וממנה נלמד מה הם דיני הדם והחלבים של בשר התאווה הנשחט אצל מזבח שערים. לפני שנציג את הדברים, יש להבהיר שתי נקודות: (א) בניגוד לרבניים, גרסו הקראים שהכתוב בדברים יב, טז-טז דן בבשר תאווה.¹⁰² לכן התייחס יפת לדם בשר תאווה ולחלבו בפירושו לדברים יב, טז. (ב) הקראים הפרידו בין 'דם שחיטה' ל'דם שטיפה'. הקרא ישראל המערבי מלמדנו, שהמלה 'זביחה' בעברית משמעה שחיטה. השחיטה הינה שחיטת הצוואר, הכוללת חיתוך הוושט, הקנה ושני ורידי הצוואר.¹⁰³ הדם הנובע משחיטת הצוואר נקרא 'דם שחיטה'. בגוף החיה נותר עדיין דם רב, היוצא לאיטו לאחר ביתור הגוף והמלחתו. בזמן המתאים נשטף הבשר היטב, עד שהמים נקיים מדם. הדם היוצא בתהליך זה הוא 'דם שטיפה'. הכתוב בדברים יב, כג, 'רק חזק לבלתי אכל הדם', מלמדנו, לדברי יפת, על אי אכילת דם שחיטה ודם שטיפה כאחד:

הכתוב הורה 'חזק' כדי למנוע אכילת הדם. הואיל והדם מעורב עם הבשר, הורה למצות את הוצאתו עד תומו מהבשר באמצעות מספר פעולות. יש לנתח את הבשר לנתחים קטנים כך שהמלח יוכל להיספג בו, היות שהמלח הוא המוציא את הדם מן הבשר. יש להוציא את הוורידים אשר המלח אינו מוציא מהם את הדם. המלח לא יהיה גס ולא דק כדי שישחה ויצא הדם קמעא קמעא. ויש לשים את הבשר על כלי כדי [שהדם] ייזל ממנו ויטהר טיפין טיפין במשך שעה זמנית.¹⁰⁴ אחר כך יש לשטוף את הבשר ולשפוך את המים מספר פעמים עד שיצאו זכים ללא גוון אדמומי.¹⁰⁵

עולת הערב. מדובר בחריג שחל פעם אחת בשנה לכלל האומה, ובליל 'פסח שני' לטמאי נפש ולמי שהיה בדרך רחוקה. על כן לא טרח הכתוב לציין זאת.

101 יפת, פירוש לשמואל א' יד, פוננסקי (לעיל, הערה 43), עמ' 257-258. הפיסקה שבסוגריים נמצאת בכתב יד (לעיל, הערה 37), דף 86ב: 'לא תחתאג' אלי כהן כל פאן פיהם טהורים יג'ו אן יקרב'.
102 ראה: אהרן בן אליהו, כתר תורה (לעיל, הערה 96), פירוש לדברים יב, כ. על התייחסות הרבניים לכתוב בדברים יב, טז, ראה: ספרי דברים, פיסקא עא, מהדורת פינקלשטיין, ניו יורק תשכ"ט, עמ' 136-134.

103 ראה: L. Nemoy, 'Israel al-Maghribi's Tract on Ritual Slaughtering', *Henoch*, XIII (1991), pp. 211-212. ראה גם: אהרן בן אליהו (לעיל, הערה 41), דף פז ע"ד; שמואל המערבי, אלמקאלה אלסאבעה פי אלמאכלות, יא, מהדורת M. Lorge, ברלין 1907, עמ' 12.

104 על 'שעה זמנית', ראה: רמב"ם, פירוש המשנה, ברכות פ"א מ"ב, מהדורת "קאפה", ירושלים תשכ"ג, עמ' סח.

105 יפת, פירוש לדברים יב, כג, כתב יד הספרייה הלאומית הרוסית בפטרסבורג, Heb.-Arab., I 95.

הראיה לחובת 'מזבח שערים' מדברים יב, טז, יכולה ללמדנו גם על תפקידו של מזבח זה ביחס לדם ולחלבים. יפת מייחס את הדברים לחכם אלמוני: 'ואמר אחד החכמים ז"ל'.¹⁰⁶ לדעת אותו חכם, הכתוב המורה על שפיכת הדם לארץ (דברים יב, טז) אינו מתייחס לדם השחיטה של בשר התאווה, אלא לדם השטיפה, ומכאן הצורך בהקמת מזבחות בשערים כדי לשרוף עליהם את דם השחיטה והחלבים כאחד. יפת מציין, שאותו חכם נסמך על סיפור מכמש, שבו, לדעתו, הורה שאול על הקמת מזבחות לבשר תאווה. יפת אף מייחס לאותו חכם שתיים מהראיות המעידות שלא ייתכן שבמכמש נשחט בשר שלמים. את הראשונה ייחס במקום אחר לבנימין, ונראה שזהו החכם שבו מדובר. הראיות הן: (א) הטמאים מהמלחמה לא היו יכולים להקריב שלמים. (ב) השחיטה בלילה נוגדת את הכתוב בויקרא ו, ב:¹⁰⁷

וכבר אמר אחד החכמים ז"ל שאמרו 'רק הדם לא תאכלו' (דברים יב, טז), התכוון הכתוב לדם השטיפה, ודם השחיטה הוא במזבח. כלומר, יש לשחוט בשר תאווה במעמד מזבח אשר היה להם בשערים. לדבריו, חלב בשר תאווה ודמו יישרף על המזבח. הוא נסמך על סיפור שאול, אשר בנה מזבח וקרא לכל אחד מהאנשים להביא את שורו ואת שיו וישחטו בהיות המזבח. לדבריו, שחיטה זו היתה שחיטת בשר תאווה, וכל מי ששחט בשר תאווה ללא מעמד מזבח הוא אוכל על הדם.¹⁰⁸

לעומת זאת טען יפת, שאין בסיס כלשהו להפרדה בין דם שחיטה לדם שטיפה בכתוב בדברים יב, טז, ומכאן בטלה הראיה כביכול בדבר החובה להקים מזבח בשערים לשם שריפת דם שחיטה. אמנם, הכתוב אינו נוקט בלשון 'לא תשתו', אלא בלשון 'לא תאכלו', אבל לא מפני שמדובר בדם שטיפה המעורב בבשר, כפי שטוענים המפרידים בין שני הדמים. לשון 'לא תאכלו' נועדה להכליל את כל הדם שבגוף הבהמה. תפקידו של הכתוב בדברים יב, טז, להעמידנו על השוני שבין דם בשר תאווה לדם קורבנות ולדם בשר ציד חיה ועוף:

ואנו אומרים שבשר תאווה אינו מצריך מזבח ושדם השחיטה ודם השטיפה כאחד נכללים

דף 52א-ב: 'אמר באלתשדיד אלא יוכל אדם. ולמא כאן אדם. והוא מ'תלט' מע אללחם אמר באן יסתקצא באכ'ראג'ה באשיא תעמל חתי יכ'רג' מן אללחם. פקיל אן אללחם יקטע קטע צגאר במקדאר מא ידאכ'לה אלמלת. פאן אלמלת הו יכ'רג' אדם מן אללחם ותוכ'רג' אלערוק אלתי לא יכ'רג' אלמלת אדם מנהא ויכון אלמלת לא ג'לאל ולא נאעם חתי ילב'ת' ויכ'רג' אדם קליל קליל ויכון אללחם עלי שי יסיל מנה ויתצא חאל פחאל סאעה זמאניה. ת'ם יוגסל אללחם ויהראק דפעאת חתי יכ'רג' אלמא צאפי בגיר חמרה'. יפת עוסק בדם שטיפה ובדם שחיטה גם בפירושו לויקרא יז, י (לעיל, הערה 15), דף 103א-ב. ראה גם: אהרן בן אליהו (לעיל, הערה 41), צג ע"ב, ע"ד.

יפת, פירוש לדברים יב, טז (לעיל, הערה 50), דף 63ב: 'וקד קאל בעץ' אלעלמא ז'ל'.¹⁰⁶

שם, דף 64א. כבר דנתי בראיות אלה, ראה לעיל, הערה 85.¹⁰⁷

יפת, פירוש לדברים יב, טז (לעיל, הערה 105), דף 48א. השווה פירושו (לעיל, הערה 50), דף 63א-64: 'וקד קאל בעץ' אלעלמא ז'ל אן ק' "רק הדם לא תאכלו" (דברים יב, טז) אראד בה דם אלגסאלה. ואן דם אלד'ביחה הו פי אלמזבח יעני אן בשר תאווה יד'בח בחצירה מזבח כאן להם פי אלשערים וענדה אן שחם אלחלים ודמה יחרק עלי אלמזבח ויטודל בקצה שאול אלדי בנא מד'בח ונאדא פי אלנאס אן יג'יב כל ואחד ת'זרה ושאתה ויד'בחה בחצירה אלמזבח וענדה אן הד'ה אלד'ביחה הי חלים ואן כל מן ד'בח חלים בג'יר חצירה מזבח פהו אכל על הדם'.

תחת אמרו: 'רק הדם לא תאכלו' (דברים יב, טז). ואם יאמר משהו, מדוע לא נאמר: 'לא תשתו' אלא 'לא תאכלו', דבר המעיד שכוונתו לדם המעורב עם הבשר. נאמר לו. לו היה הכתוב אומר 'לא תשתו', אזי היה אסור דם השחיטה והדם שנפרד מן הבשר, והדם המעורב עם הבשר לא היה נכלל במאמר זה. אך הואיל ורצה לאסור הכל, אמר: 'לא תאכלו'. הואיל וכל שותה דם הינו אוכל דם, אך לא כל אוכל דם הינו שותה דם. ואמרו: 'על הארץ תשפכו כמים' (שם), לימדנו שאין אנו מחויבים בבשר תאוה להזות הדם ולשפכו על המזבח, כפי שציונו בדם הקורבנות, ולא לכסות הדם כפי שציונו בחיות ובעופות.¹⁰⁹

לדברי אהרן בן אליהו, היו מי שלמדו על חובת מזבח שערים לאור ההפרדה בין דם שטיפה לדם שחיטה שמצאו בכתוב בדברים יב, כז. מי שגרס זאת, הגביל את שחיטת בשר תאוה לארץ ישראל בלבד. ייתכן שהדעה המובאת כאן היא של בנימין או של מי שקרוב לעמדתו. אהרן ביטל השקפה זו, שהרי הכתוב בדברים יב, כז, עוסק במפורש בשלמים:

ואין שחיטת חולים צריכה מזבח כפי שמביאים ראיה מן 'ודם זבחיך ישפך על מזבח ה' אלהיך' (דברים יב, כז). ומזה הודחקו להסגיל שחיטת חולים בארץ. כי זה הפסוק אמור לענין השלמים אך על החולים אמר: 'על הארץ תשפכו כמים' (דברים יב, טז, כד). ואין יהיה צריך מזבח. והאומרים כי הוא דם שטיפה הנה 'ודם זבחיך ישפך' (דברים יב, כז) והוא דם שחיטה ואינו דם שטיפה.¹¹⁰

אם נקבל את הדברים כפשוטם, מי שגרס חובת מזבח שערים התבסס על הכתוב בדברים יב, כז, ופירש שבפסוק מוזכר דם שטיפה. גם יפת מתייחס לחכם שהפריד בין דם שטיפה לדם שחיטה בפירושו לדברים יב, כז, אך אין הוא מייחס לו בשל כך חובת מזבח שערים:

היה מבין החכמים מי שאמר שהדם הנזכר כאן אינו דם השחיטה. הואיל ועל דם השחיטה נאמר: 'זורק הכהן' (ויקרא יז, ו), ואילו כאן נאמר 'ישפך', ולא נאמר 'יזרק'. לדעתו דם זה הינו דם השטיפה. לדבריו, נוהג המקריבים היה להפשיט את עור קורבן השלמים במקום מוכחר. הם ניתחו את הבשר, המליחוהו, שטפוהו ושפכו את דם השטיפה על המזבח. אחר כך נשאו את הבשר לבתיהם. לדבריו, לא נצרך הכתוב להזכיר את דם [השחיטה] והחלב, היות שדינם נדון בסדר הקורבנות. שנאמר: 'חוקת עולם לדורותיכם' (ויקרא ג, יז).¹¹¹

109 שם, דף 48ב: 'ונחן נקול אן בשר תאוה מא 'חתאג' אלי מזבח ואן דם אד'ביחה ואלגסאלה ג'מיעא תחת קולה 'רק הדם לא תאכלו' (דברים יב, טז). פאן קאל קאיל לם [לא] יקל לא תשתו ואנמא קאל לא תאכלו. פהד'א ידל אנה אראד בה אדום אלממתוג' מע אללחם. קיל לה לו כאן קאל לא תשתו כאן יחרם דם אד'ביחה ואלדום אד' קד אנפצל מן אללחם ומא כאן ידכל פי הד'א אלקול אדום אלממתוג' מע אללחם. פלמא אראד יחרם אלכל קאל 'לא תאכלו' לאן כל שותה דם הוא אוכל דם וליס כל אוכל דם [הוא] שותה דם. וקולה 'על הארץ תשפכו כמים' (שם) יערף אן ליס עלינא פיה אמר כמא אמרנא פי רש דם אלקראבין וספכהא עלי אלמזבח ולא תגטיה אדום כאלחיות ואלעופות'. המילים שבסוגריים מרובעים נמצאות אך ורק בכתב היד (לעיל, הערה 50). דף 64ב.

110 אהרן בן אליהו (לעיל, הערה 41), דף פז ע"א. בהמשך, שם, עמ' ב, אומר אהרן: 'ואם מפסוק 'ודם זבחיך ישפך' (דברים יב, כז) הלא הוא אמור על השלמים'.

111 יפת, פירוש לדברים יב, כז (לעיל, הערה 105), דף 53ב: 'פמן אלעלמא מן קאל אן הד'א אדום

מדברי יפת עולה, שמי שטען ש'דם זבחיך' (דברים יב, כז) הינו דם שטיפה, ייחס פסוק זה לשלמים, ואף השווה אותו לנאמר בויקרא יז, ו. בפירושו של יפת לדברים יב, טז, למדנו שהיה מי שהפריד בין דם שטיפה לדם שחיטה כדי להוכיח את חובת מזבח שערים, ופסוק זה, כזכור, עוסק אליבא דכל הקראים בבשר תאוה.¹¹² ייתכן שהעיקרון המשותף בפירוש דברים יב, טז ודברים יב, כז, המבוסס על ההפרדה בין דם שחיטה לדם שטיפה, הטעה את אהרן בן אליהו. במקום לייחס לבנימין, או לפרשן קרוב לו, ראייה לחובת מזבח שערים מהכתוב בדברים יב, טז, כפי שלמדנו יפת, הוא סבר שראיתם מתייחסת לנאמר בדברים יב, כז, ולא היא. הדיון בכתוב בדברים יב, טז, העמידנו לא רק על ראייתם של המחייבים מזבח שערים, אלא גם על תפקידו של מזבח זה. יש לשרוף עליו את החלב ואת דם השחיטה כאחד.¹¹³ לפני שנציג ראיות נוספות לחובה להקים מזבח שערים, נעמוד על מחלוקת בדבר תפקידו של מזבח זה בקרב המחייבים את הקמתו.

בפירושו לדברים יב, טז, לאחר שביטל את דעת מי שגרס שהדם המוזכר בפסוק זה הינו דם שטיפה, מלמדנו יפת שהיה מי שלמד ממנו שחלב בשר תאוה מותר, היות שאיסורו אינו מוזכר. אותו חכם אף הסיק, שאיסור החלב בויקרא ז, כה, מעיד שרק חלבי קודשים אסורים. יפת מגנה דברים אלה גינוי חריף: 'היה מי שגרס שחלבי בשר תאוה מותרים, הואיל ולא הזכירם הכתוב כאן. תוקף לדבריו מצא בדברי הכתוב "כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה" (ויקרא ז, כה). דברים אלה הם דברי השאר שביהודים, וכל פלגי היהודים אוסרים את חלבי בשר תאוה'.¹¹⁴ קרקסאני מלמדנו, שראיה זו להתיר חלב בשר תאוה הינה של מישויה אלעכברי.¹¹⁵ והנה, לוי בן יפת כותב, שבקרב המחייבים הקמת מזבח שערים לבשר תאוה היו שתי עמדות ביחס לתפקידו. האחת גורסת שהמזבח נועד הן להקטרת החלב והן לזריקת הדם, והכוונה לזריקת דם השחיטה. השקפה זו יש לייחס לבנימין. העמדה השנייה מוזכרת אצל לוי ראשונה, וגורסת שהמזבח נועד אך ורק לשחיטה: 'אצל המזבח או עליו'. אין להוציא מכלל אפשרות שלוי מתייחס כאן להשקפה של מישויה, אשר התיר את חלבי בשר תאוה: 'ונתקיים מזה (=מסיפור מכמש) כי החולין (=בשר תאוה) יצטרכו אל מזבח. ומקצת[ם] יראה כי ישחט אצל המזבח או עליו ומקצת[ם] יראה כי יקטירו החלב עליו ויזרק הדם עליו'.¹¹⁶

אלמד'כור האהנא ליס הו דם אלה'ביחה לאן דם אלה'ביחה קיל פיה "זורק הכוהן" (ויקרא יז, ו) והאהנא קאל "ישפך" ולם יקל "זורק" פענדה אן הד'א אלהם הו דם אלגסאלה. ויקול אן כאן רסום אלמקרבין אן יסלכו אלשלמים פי אלקדס ויעצון אללהם וימלחהו ויגסלהו ויצבו דם אלגסאלה עלי אלמד'בת. ת'ם בעד ד'לך יחמלו אללהם אלי מנאזהם ויקול אן אלהם ואלחלב גני אן יד'כרה האהנא לאנה מתכם פי סדר קורבנות כק' "חקת עולם לדורותיכם" (ויקרא ג, יז).

ראה לעיל, הערות 102, 108.

ראה לעיל, הערה 108.

יפת, פירוש לדברים יב, טז (לעיל, הערה 50), דף 65א: 'זוקע לבעץ' אלנאס אן שחמה חלאל אד' לם יד'כרה האהנא ויתקוא בקול אלכתאב "כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה" (ויקרא ז, כה). והד'א אלקול הו קול שאר מן היהודים וג'מיע פרק אליהוד תחרם שחם אלחלים'.

קרקסאני (לעיל, הערה 2), עמ' 1203-1204. ראה: ארדר (לעיל, הערה 14), עמ' 54.

לוי בן יפת (לעיל, הערה 36), דף 125א.

נשוב למנות את הראיות לחובת 'מזבח שערים'. נתחיל בראיה השלישית ברשימת הראיות של יהודה הדסי. בעת מלכותו של שאול עדיין לא הותרו שלמים בשל שתי סיבות: (א) העם החל לקיים את המצוות התלויות בארץ רק עם בוא תקופת 'המנוחה והנחלה' (דברים יב, ח-ט), שראשיתה היתה רק בתקופת דויד. (ב) ניתן להקריב שלמים רק במקום מובחר, שהוקם בתקופת דויד. מכאן שהמזבח במכמש היה לשם בשר תאווה. ואלה דבריו:

צדקת תשובה שלישית. כי לא היה להם רשות שיזבחו ויאכלו זבחי שלמים כאזהרת תורת ראשית. שנאמר 'ה' קנני ראשית' (משלי ח, כב), שהזהירנו נביא אלהי עולמך. פרטו במדבר, ואמר: 'לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה אשר ה' אלהיך וגו' (דברים יב, ח-ט). וכתוב: 'זהה המקום אשר יבחר ה' וגו' (שם, יא). וכתוב: 'זהבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם וגו' (שם, ו). וכתוב: 'זאכלתם שם לפני ה' אלהיך' (שם, ז). ענין זה יודיע כי לא היה להם רשות שיזבחו עולות או זבחי שלמים וזאת מקום מובחר ששוכן בו הכבוד כך מודיע. ככתוב: 'לשכנו תדרשו ובאת שמה' (שם, ה) בארץ סלול זה מודיע כי לא אכלו בזמן שאול שלמים.¹¹⁷

כזכור, ראה יפת בתקופת שאול תקופת ברכה, המתאימה לזביחת קודשים ולאכילת בשר תאווה כאחד.¹¹⁸ הד לוויכוח על ראשית תקופת המנוחה והנחלה, שבה החלו לקיים את שתי המצוות כאחד, אנו מוצאים בפירושו של יפת לדברים יב, א, י. אם לדעתו של יפת, החלה תקופה זו קרוב מאוד לראשית ההתנחלות (דברים יא, לא), בתקופת יהושע, לאור הכתוב ביהושע כא, מב, היה מי שטען, שתקופת המנוחה והנחלה החלה בימי דויד ושלמה.¹¹⁹ מן הראיה שמביא הדסי לפנינו ניתן להבין שבני ישראל אכלו במדבר בשר תאווה בלבד, והמשיכו בכך עד להתייצבות הממלכה בארץ ישראל והקמת המקדש בימי דויד. לאור זאת, לא ניתן לייחס ראיה זו לבנימין. הלה סבר שבשר תאווה נאסר במדבר. נראה שיש לייחס השקפה זו למישייה.¹²⁰

המחייבים הקמת מזבחות בשערים מצאו עדות לקיומם גם בתקופת דויד. הבמות שלא סרו בתקופת המלכים היו מזבחות שערים. יואב בן צוריה ואדניה, בנו של דויד, ברחו למזבחות אלה בעת שנשקפה סכנה לחייהם, שהרי לא היו יכולים להתקרב למזבח ה', לאור הכתובים: 'והזר הקרב יומת' (במדבר יח, ז); 'ולא תעלה במעלות על מזבחי' (שמות כ, כג).¹²¹

117 הדסי (לעיל, הערה 36), רכז, דף פז ע"ב. על הקרבת קורבנות במשכן בעת נדודיו בארץ ישראל לפי שיטת מישייה, ראה: לוי בן יפת (לעיל, הערה 36), כתב יד ליידין, קיח ע"א, אצל ארדר (לעיל, הערה 14), עמ' 56, הערה 112.

118 ראה לעיל, הערה 77.

119 יפת, פירוש לדברים יב, א (לעיל, הערה 50), דף 6ב. שם, פירוש לדברים יב, י, עמ' 104. וראה: ארדר (לעיל, הערה 50), הערה 57. לדברי חז"ל, היתה 'המנוחה' בתקופת שילה והנחלה' לאחר הקמת המקדש. ראה: משנה, זבחים יד, ו, ח.

120 על השקפתו של בנימין, ראה לעיל, הערה 34. על השקפת מישייה ראה להלן, הערות 191, 193.

121 'מאמר תשובה רביעית כי אמר "רק הבמות לא סרו רק לה' אלהיכם וגו'" (מלכים ב' יב, ד). אמרו אנשים אלה היו מזבחות לחולים. והיו מקטירים החלבים על במות ארציכם. כמזבחות שברחו יואב ואדניה בן חגית ככתוב "ויחזק בקרנות המזבח" (מלכים א' א, ג; ב, כח). וכן שאמר: "אצל כל מזבח"

ב. כיסוי דם בשר תאוה בעפר

על ההלכה של בנימין אלנהאונדי בסוגיית כיסוי דם בשר תאוה בעפר אנו לומדים מקרקסאני. בנימין הסתמך על הכתוב ביחזקאל כד, ז: 'כי דמה בתוכה היה על צחית סלע שמתהו, לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר'. קרקסאני ביטל את דבריו של בנימין. אכן ניתן ללמוד מכתוב זה על חובת שפיכת הדם ועל כיסוי, אך אין כל ראיה שמדובר בבשר צאן ובקר.¹²² כידוע, מצווה התורה לכסות בעפר את דם הבשר של ציד חיה ועוף: 'ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה ועוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר' (ויקרא יז, יג). על דם בשר תאוה מורה הכתוב: 'תשפכנו כמים' (דברים יב, כד). זאת גם ההוראה בדברים יב, טז, אשר הקראים פירשוהו על בשר תאוה. קרקסאני גרס שאין דין אחד לשני סוגי הבשר. לדבריו, לו היתה חובה לכסות בעפר את דם כל הבשר הנשחט, לא היה הכתוב מיוחד הוראה זו לבשר ציד חיה ועוף בלבד.¹²³ גם יפת בן עלי גרס שאין לכסות את דם בשר תאוה בעפר. הכתוב הבחין בין שלושה סוגי דמים: דם קורבן, דם בשר תאוה ודם ציד חיה ועוף: 'הקורבן, דמו במזבח, דם בשר תאוה נשפך על הארץ, ודם ציד חיה ועוף מכוסה בעפר'.¹²⁴

מסתבר שבנימין אלנהאונדי לא היה היחיד שחייב לכסות בעפר גם את הדם של בשר תאוה. לדברי בעל 'פרקי דרבי אליעזר', שקירבתו לספר היובלים היא מן המפורסמות, יש לכסות בעפר את דם כל החיות 'שנבראו מן הארץ'.¹²⁵ הקרא דניאל אלקומסי למד מהקש את הקירבה שבין דין בשר תאוה לדין בשר ציד חיה ועוף. לדבריו, הכתוב אינו אומר במפורש לשחוט את בשר ציד החיה והעוף.¹²⁶ ציווי השחיטה נאמר במפורש אך ורק לגבי

(עמוס ב, ח) ואלה מזבחות חוליים. כי במזבח כתוב 'והזר הקרב יומת' (במדבר יח, ז) וכן שאמר "ולא תעלה במעלות על מזבחי" (שמות כ, כג), אזהרה לישראל באדמתכם; הדסי (לעיל, הערה 36), רכז, פז ע"ב. מראה זו לומדים ש'מזבחי' (שמות כ, כג) מתייחס למזבח ה' ולא למזבח אבנים, המיועד לבשר תאוה. ראה לעיל, הערה 96.

122 קרקסאני (לעיל, הערה 2), עמ' 1250.

123 שם, עמ' 1193.

124 יפת, פירוש לויקרא יז, יב–יג (לעיל, הערה 15), דף 103א: 'פמא כאן מנה קרבן פדמה עלי אלמזבח ומא כאן חלים פדמה מספור עלי אלארץ ומא כאן מנה ציד חיה ועוף פדמה מגטא באלתראב'. שם, דף 96א, בפירושו לויקרא יז, א–ט, מבחין יפת בין דם בשר תאוה לדם בשר ציד חיה ועוף. בפירושו זה הוא נוקט בלשון 'בשר תאוה'. על ההבחנה בין הדמים, ראה גם הפירוש לדברים יב, טז, לעיל, הערה 109. פרקי דרבי אליעזר, פרק ט, דף כא ע"ב. גינצבורג סבר שהטקסט בפרקי דר' אליעזר הגיע לדינו משובש, שהרי דברים אלה נוגדים את ההלכה. ראה: L. Ginzberg, *An Unknown Jewish Sect*, New York 1976, p. 347, n. 22. על הקירבה שבין פרקי דר' אליעזר לספר היובלים, ראה: ח' אלבק, בתוך: "ל צונג", הדרשות בישראל, ערך והשלים ח' אלבק, ירושלים תש"ז, עמ' 136–140. על החובה לכסות את דם הקרבנות לפי ספר היובלים, ראה: ספר היובלים כא, יז. השווה: כ' ורמק, 'עיצוב מאורעות דור המבול בספר היובלים', תרביץ, סד (תשנ"ה), עמ' 199. לפי חז"ל אין לכסות בעפר דם בשר בהמה. ראה: משנה, חולין פ"ז מ"א; בבלי, חולין פד ע"א.

126 כך גם יפת בפירושו לויקרא יז, יג (לעיל, הערה 15), דף 108א: 'באשר לציד חיה, לא מצאנו ביחס אליו את הביטוי "שחיטה" ולא את הביטוי "מליקה"' (פאמא ציד חיה לם נגיד פיה לא לפט' שחיטה ולא לפט' מליקה).

בשר תאוה (דברים יב, כא), ואנו מקיימים ציווי זה אף לבשר ציד חיה ועוף.¹²⁷ קרקסאני מלמדנו, שבין הגורסים כיסוי הדם לכלל הבהמות היו מי שטענו, שגם דם הבהמות הנשחטות אצל המזבח, שנשפך על הקרקע, יש צורך לכסות בעפר.¹²⁸

לאור דיוננו בסוגיית החובה להקים מזבח שערים לבשר תאוה, דומה שנוכל לדייק ביחס לסוג הדם שיש לכסות בעפר בעת שחיטת בשר תאוה לשיטת בנימין. בהנחה שבנימין הוא החכם שטען כי הדם הנשפך בדברים יב, טז, הוא דם שטיפה, אזי אין כיסוי הדם בעפר מתייחס לדם שחיטה, שהרי הוא הורה לשרוף אותו במזבח.¹²⁹ אמור מעתה, שבנימין גרס שריפת דם שחיטה של בשר תאוה על מזבח שערים, ואילו את דם השטיפה שלו, הנשפך כמים, הורה לכסות בעפר. על כיסוי בעפר למד מרחוקאל כד, ז, כפי שלמדנו קרקסאני.¹³⁰ אין להוציא מכלל אפשרות, שבנימין פירש את הכתוב המורה על כיסוי דם בשר ציד חיה ועוף (ויקרא יז, יג) שלא על דם השחיטה. כך, על כל פנים, גרס יפת בן עלי בפירושו על אתר. לדבריו, אף שבדיני קורבנות מתייחס הכתוב לדם השחיטה, אין הדבר כך בפסקונו:

האם אמרו יושפך את דמו' (ויקרא יז, יג), הינו [דם] שחיטה או זולתו. והתשובה שאינו [דם] השחיטה... ואין מחלוקת שכל מה שהורה הכתוב שיעשה בדם, מתייחס לדם השחיטה. כוונתי לדם הקורבנות וזולתם. ואמר על אודות העולה: 'נמצא דמו על קיר המזבח' (ויקרא א, טו). ואמר על החטאת: 'וזהו מדם החטאת' (ויקרא ה, ט). כך גם דבריו על דם הציפור השחטה. כל זאת נאמר על דם שחיטה ולא על זולתו.¹³¹

בהמשך הפירוש לפסוק אומר יפת, שאין להשוות בין דם שחיטה של עוף לדם שחיטה של ציד החיה. אמנם, דין אחד להם בדם השטיפה אך שונים הם בדם השחיטה: 'על אודות דין דם העוף. דע שאין דינו שונה בדם השטיפה אלא בדם השחיטה... ומי שטען שהכתוב 'יושפך את דמו' (ויקרא יז, יג), מלמד על שויון בין ציד חיה ועוף בשחיטה, כבר אמרנו שהכתוב 'יושפך את דמו' (שם) אינה השחיטה עצמה.¹³² אהרן בן אליהו גרס, לעומת זאת, שדם ציד החיה המכוסה בעפר הינו דם השחיטה. ובניגוד לבנימין, סבר שהכתוב ביחזקאל כד, ז, מתייחס לבשר הצייד ולא לבשר תאוה: 'ודם השחיטה הוא הראוי להכסות ולא דם שעל צואר הנשחט ולא דם רחיצה אלא אשר ישפך בשחיטה וגותרי הדם כי כך אמר 'יושפך את דמו' (ויקרא

127 קרקסאני (לעיל, הערה 2), עמ' 1191. על 'זבח' (דברים יב, כא), במובן של שחיטה, ראה לעיל, הערה 103. דברי אלקומסי נאמרים כאן במסגרת הדיון ב'מליקה', ואין זה מענייננו כאן.

128 קרקסאני, שם, עמ' 1193. דברים אלה מזכירים את הכתוב ביובילים כא, יז.

129 ראה לעיל, הערה 108.

130 ראה לעיל, הערה 122.

131 יפת, פירוש לויקרא יז, יג (לעיל, הערה 15), דף 106א: 'הל קו' 'יושפך את דמו' (ויקרא יז, יג) הו' אלתד'כיה אם גירהא. ואליזאבא הו' אנה גיר אלתד'כיה... ולא כ'לף פי אן כל מא ד'כרה אלשרע פי מא יג'ב אן יפעל פי אלדס אנה ישיר בה אלי דם אלתד'כיה אעני דם אלקראבין וגירהא. פק' פי אלעולה 'ונמצא (!) דמו על קיר המזבח' (ויקרא א, טו). וקו' פי אלחטאת: 'וזהו מדם החטאת' (ויקרא ה, ט). וקו' בדם הציפור השחטה אן כל ד'לך מקול פי דם אלתד'כיה לא גירהא.

132 שם דף 108א: 'אלקול פי חכם דם אלטאיר. אעלם אנה לא יכ'תלף חכמה פי דם אגסאלה ואנמא יכ'תלף פי דם אלתד'כיה... פאלדי געל 'יושפך את דמו' (ויקרא יז, יג) יסאוי ציד חיה ועוף פי אלתד'כיה קד תקדם אלקול מנא אן 'יושפך את דמו' לים הו' נפס אלתד'כיה.

יו, יג)... וצריך שישפך בארץ שנאמר "על צחיה סלע שמתהו ולא שפכתהו על הארץ" (יחזקאל כד, ז).¹³³ בהלכה של יפת ביחס לדם בשר תאוה כבר למדנו, שיפת לא הבחין בין דם שחיטה לדם שטיפה בדברים יב, טז.¹³⁴ בדברים יב, כג, נאמר: 'רק חזק לבלתי אכול הדם' (דברים יב, כג), כדי להדגיש, לדבריו, את אי אכילת דם שחיטה ודם שטיפה כאחד.¹³⁵

ג. שקיעין קומראניים בהלכותיהם של בנימין אלנהאונדי ומישויה אלעכברי

בדיון עד כה ניסינו לברר את עמדותיהם של יפת בן עלי ובנימין אלנהאונדי בסוגיות הבאות: (א) האם המזבח שהקים שאול במכמש נועד לשחיטת בשר תאוה או לשחיטת שלמים? (ב) הכיסוי בעפר של דם בשר תאוה. נעמוד עתה על מידת השפעתה של ההלכה של כת קומראן על בנימין בסוגיות הנדונות. בתחום זה נסתייע בהלכה של מישויה אלעכברי. הואיל ואנו בוחנים כאן את הקשרים שבין הלכותיו של בנימין להלכה הקומראנית, נאמר מספר מילים על עמדת ההלכה הרבנית בסוגיות הנדונות כאן.

במרוצת הדורות רבו הפירושים על הכתוב: 'לא תאכלו על הדם' (ויקרא יט, כו). ה'לאו' שבפסוק זה הינו 'לאו שבכללות', דהיינו 'לאו' שלמים ממנו לעניינים רבים.¹³⁶ רש"י בפירושו על הפסוק אומר: 'להרבה פנים נדרש בסנהדרין'.¹³⁷ מבין הפירושים שהוצעו לפסוק זה נתייחס לשניים הנוגעים לשחיטה ממש. הפירוש הראשון גורס, שהאוכל על הדם הינו מי שאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה. הפירוש האחר לומד שאסור לאכול מן הבשר לפני זריקת הדם על המזבח: "'לא תאכלו על הדם'". לא תאכלו בשר ועדיין דם במזרק.¹³⁸ מפירוש זה עולה, שהחכמים פירשו את איסור האכילה על הדם ביחס לקודשים. רש"י בפירושו לשמואל א' יד, לב, מצא סימוכין במסכת זבחים שמדובר בשלמים: 'ורבותינו אמרו בשחיטת קודשים שהיו מקדישים אותם שלמים ואוכלים לפני זריקת הדם'.¹³⁹

133 אהרן בן אליהו (לעיל, הערה 41), דף צב ע"ב-ע"ג. ראה גם: אהרן בן אליהו (לעיל, הערה 96), לויקרא יז, יג. יפת, בפירושו ליחזקאל כד, ז (לעיל, הערה 19), דף 87א, מביא את דעת הגורסים, שפסוק זה מתייחס לדם בשר ציד שלא כוסה כהלכה: 'הם לא כיסו את הדם אלא שמוהו: "על צחיה סלע שמתהו" עד שיבש על הסלע ועקבותיו נותרו ברורים ויזכר לתמיד' (והאולאי פלא יגטיה בל ג'עלה 'על צחיה סלע שמתהו' חתי יג'ף עלי אלצכר ויבקי את'רה באין פהו יד'כר אבדא).

134 ראה לעיל, הערה 109. לדברי קרקסאני (לעיל, הערה 2), עמ' 1198, מלמדנו פסוק זה על איסור הדם שנשפך. לעומת זאת מותר הדם המעורב בבשר.

135 ראה לעיל, הערה 105.

136 בבלי, סנהדרין סג ע"א.

137 פירוש רש"י על התורה, מהדורת ח"ד שעוועל, ירושלים תשמ"ב, עמ' שעה. על דיוגם של רבי עקיבא ורבי דוסא בפסוק זה, בעניינים שאינם קשורים ישירות לשחיטה, ראה: בבלי, שם.

138 בבלי, שם.

139 רש"י, מקראות גדולות לספר שמואל, בעריכת מ' כהן, ירושלים תשנ"ג, עמ' 70. ציטוט זה של רש"י מחז"ל אינו בידינו. ראה: 'אכילה על הדם', אנציקלופדיה תלמודית, א, ירושלים תש"ז, עמ' תשמט, הערה 9. עמדה זו קיבל גם בעל התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל (מהדורת ד' רידר, ירושלים תשמ"ה, עמ' 173-174): 'לא תיכלון מבשר כל ניכסתא עד דאדמא קיים במורקיא'. הרמב"ם,

ביחס לשחיטת הבשר בסיפור מכמש גרס שמואל, שהמלה 'יום' בכתוב בשמואל א' יד, לג, מלמדת ששחטו 'קודשים', ואילו המלה 'לילה' בפסוק שלאחריו מלמדת ששחטו חולין. רב לעומתו גרס ששני הפסוקים מתייחסים לקודשים. הראשון – לקודשי במה גדולה, והשני – לקודשי במה קטנה.¹⁴⁰ רד"ק מעיר, שמי שגרס 'ששחטו בלילה על החולין' סותר את דברי החכמים שפירשו את איסור האכילה על הדם ביחס לקודשים.¹⁴¹ רד"ק גרס שהחטא במכמש היה שהבהמה נאכלה לפני שהדם הוצא ממנה כליל.¹⁴² ואילו רש"י גרס, שהכתוב 'צאן ובקר ובני בקר' (שמואל א' יד, לב) מלמד שהפרו את הכתוב בויקרא כב, כח: 'ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד'.¹⁴³

באשר לכיסוי הדם בעפר, כבר למדנו שלדעת חז"ל אין כיסוי דם לבהמה.¹⁴⁴ בתלמוד הבבלי מסופר על יעקב המין שבא לכלול את דם הבהמה בצו המורה על כיסוי דם בשר החיה. רבא ביטל את דבריו. הכתוב מורה על שפיכת דם בשר תאוה כמים (דברים יב, כד). כשם שהמים אינם צריכים כיסוי, כך דם בשר תאוה אינו זקוק לכיסוי.¹⁴⁵

נסכם את עמדתו של יפת בן עלי לגבי סוג השחיטה במכמש ומהות החטא שבוצע שם ומה משתמע מכך. היו קראים שלמדו מסיפור מכמש, כזכור, שחטא האכילה על הדם, שעליו מזהיר הכתוב בויקרא יט, כו, הינו שחיטת בשר תאוה ואכילתו, בעת שמזבח ה' חרב.¹⁴⁶ יפת הכיר פירוש זה לפרשת מכמש,¹⁴⁷ אך דחה אותו, אף שהיה מקובל עליו שבשר תאוה אסור כל עוד לא הוקם מזבח ה'.¹⁴⁸ לדידו של יפת, פרשת מכמש עניינה קודשים ולא בשר תאוה, שהרי הוא מצא קשר הדוק בין פרשת מכמש לנאמר בויקרא יז, א-ט. שם, לגירסתו, אין הכתוב מתייחס כלל ועיקר לבשר תאוה אלא לקודשים בלבד.¹⁴⁹ חטאו של העם במכמש היה שלא הקים מזבח כדי לשחוט שלמים.¹⁵⁰ החטא פסק בעת ששאל בנה מזבח לקודשים מחוץ לאוהל מועד. שאול נהג כהלכה, שכן על בניית מזבח זה, הוא 'מזבח אבנים', מורה הכתוב בשמות כ, כב.¹⁵¹ הואיל ולשיטתו אין שוני מהותי בין 'מזבח אבנים' ל'מזבח אדמה',

מורה נבוכים, ג, מו, גורס שלא תאכלו על הדם' פירושו 'להתקבץ סביבו' בעת אכילת בשר, כמנהג עובדי אלילים. לדבריו: 'לא נאסר בשר תאוה אלא במדבר לבד', כדי למנוע אכילה על הדם.

140 בבלי, זבחים ק"א.

141 פירוש רד"ק לשמואל א' יד, לב, במקראות גדולות לספר שמואל (לעיל, הערה 139), עמ' 71. על

דעת החכמים, ראה לעיל, הערה 139.

142 רד"ק, שם, עמ' 70.

143 שם, עמ' 70.

144 ראה לעיל, הערה 125.

145 בבלי, חולין פד ע"א.

146 ראה לעיל, הערה 42.

147 ראה לעיל, הערה 52.

148 ראה לעיל, הערות 49-51.

149 על הדעה שויקרא יז, א-ט מוקדש לקודשים בלבד, ראה לעיל, הערות 47, 49. על הקשר שבין

סיפור מכמש לכתוב בויקרא יז, א-ט, בשיטת יפת, ראה לעיל, הערות 57-58.

150 ראה לעיל, הערות 58, 60.

151 ראה לעיל, הערה 60. על הראיות שמזבח אבנים הוא מחוץ למקום מובחר ועל נסיבות הקמתו במרוצת הדורות, ראה לעיל, הערות 62-77.

המזכר בפסוק הקודם, גרס יפת ש'מזבח אבנים' מיועד לעולות ולשלמים (שמות כ, כא). השלמים המוקרבים במזבח זה הם שלמי נדבה, וחל איסור להקריב עליו זבחי חובה וקורבנות קבועים.¹⁵² כללי השחיטה של שלמי נדבה אינם דומים לכללים של שלמי החובה. לכן לא ייפלא ששאל והעם לא שחטו במזבח על פי הכללים של שחיטת שלמי החובה.¹⁵³ את שלמי הנדבה מותר לשחוט בכל מקום בארץ ישראל ולא רק במקום מובחר. ניתן לשחטם בלילה לאחר הקרבת עולת הערב, וכוהן אינו מחויב בשחיטתם.¹⁵⁴ מזבח אבנים במכמש הוקם היות שארון הקודש הובא לשם.¹⁵⁵

אם יפת גרס שהעם חטא במכמש הואיל ונמנע משחיטת שלמים על המזבח, הרי בנימין וההולכים בעקבותיו סברו, שחטאו של העם היה אי הקמת מזבח לשם שחיטת בשר תאווה. חטא האכילה על הדם הינו שחיטת בשר תאווה ללא מזבח שערים. שאול הקים את מזבח השערים בעזרת האבן שנגללה אליו, כי ללא המזבח הזה אסורה שחיטת בשר תאווה. עיון מדוקדק בפרטי סיפור מכמש מפריך את ההנחה שהפרשה מתייחסת לשלמים. במכמש שחטו בלילה אף שאסור להקריב שלמים לאחר הקרבת עולת ערב, והעם במכמש היה טמא נפש, אף ששלמים מקריבים טהורים בלבד.¹⁵⁶ בנימין ומחנהו גרסו, כמו יפת, ששאל הלך בדרכי התורה והקים 'מזבח אבנים'.¹⁵⁷ אך מזבח זה, בניגוד ל'מזבח אדמה', המיועד לעולות ולשלמים, הינו 'מזבח שערים', המיועד לבשר תאווה בלבד.¹⁵⁸

הלכה נוספת שייחס קרקסאני לבנימין היא חובת כיסוי דם בשר תאווה בעפר, אף שהתורה מצווה על כיסוי דם של ציד חיה ועוף בלבד (ויקרא יז, יג). בנימין מצא סימוכין להלכתו זו ביחזקאל כד, ז.¹⁵⁹ יפת וקרקסאני גרסו שאין לאחד את דין בשר ציד עם דין בשר תאווה,¹⁶⁰ ואין ראייה שהכתוב ביחזקאל כד, ז, דן בבשר תאווה.¹⁶¹ מסתבר שבנימין לא היה היחיד

152 ראה לעיל, הערות 61, 86–92.

153 על שלמי חובה ושלמי נדבה, ראה לעיל, הערות 22–23.

154 ראה לעיל, הערה 101. גם את שלמי הנדבה חייבים לשחוט הטהורים בלבד. ראה שם. יפת (פירוש לויקרא יז, א–ט) מזכיר קודשים שהוקרבו מחוץ למשכן ומחוץ למזבח שבו. ראה לעיל, הערה 69.

155 ראה לעיל, הערות 75–76, 101.

156 ראה לעיל, הערה 85.

157 חז"ל גרסו: 'אין למדין משאול. דמר ריש לקיש: שאול גרופית של שקמה היה'; ירושלמי, עבודה זרה פ"ב ה"א, מ ע"ג; בראשית רבה, כה (מהדורת תיאודור־אלבק, א, עמ' 242). לפי פירוש יפת לויקרא יז, יג (לעיל, הערה 15), דף 105א, למד בנימין מסיפור הליכתו של שאול לבעלת האוב שלנשים מותר להקריב קורבן, על פי הכתוב: 'ולאשה עגל מרבק בבית ותמהר ותזבחה' (שמואל א' כח, כד). יפת הסתייג מהסקת מסקנות הלכתיות מכתוב זה, בשל שתי סיבות: (א) אי אפשר להסתמך על מעשה בעלת האוב, בפרט ששאול חטא בבואו אליה. (ב) ייתכן שהכתוב התכוון לכך שהורתה לזבוח ולא זבחה בעצמה, אך נאמר 'ותזבחה' מפני שקנתה את הקורבן מכספה. כך גם יש להבין את הכתוב במלכים א' ח, סג.

158 ראה לעיל, הערות 85, 93–96.

159 ראה לעיל, הערה 122.

160 ראה לעיל, הערות 123–124. ראה גם לעיל, הערה 109.

161 ראה לעיל, הערות 122, 133.

שצירף את דיני בשר תאוה לדיני בשר ציד. דניאל אלקומסי הצביע על המאחד ביניהם, והיו שחייבו לכסות בעפר גם את דם הבהמות.¹⁶²

לפי קרקסאני בלבד, בנימין חייב לכסות דם בשר תאוה בעפר, פשוטו כמשמעו, אך נראה שהדברים מורכבים הרבה יותר. חכם שזיהינו עם בנימין גרס, שמזבח שערים משמש לשם שריפת דם שחיטה וחלבים. הכתוב בדברים יב, טז, המורה על שפיכת הדם, מתייחס לדבריו לדם שטיפה בלבד.¹⁶³ מחנה בנימין הורה אפוא על כיסוי בעפר של דם השטיפה בלבד. אין להוציא מכלל אפשרות, שבנימין פירש אף את הנאמר על דם בשר הציד בויקרא יז, יג, כמתייחס לדם שטיפה ולא לדם שחיטה. כך על כל פנים סבר יפת.¹⁶⁴ לעומתו, לא הבחין יפת בין דם שטיפה לדם שחיטה בבשר תאוה, לאור הכתוב בדברים יב, טז.¹⁶⁵ עיון בתורת מישויה אלעכברי יסייע בידינו לבחון את מידת השפעתה של הלכת קומראן על שתי הלכותיו של בנימין אלנהאונדי.

ראשית, ננסה להבין את החובה לכסות דם בשר תאוה בעפר לפי בנימין, לאור ההתר של מישויה לאכול חלבי בשר תאוה.¹⁶⁶ בניגוד לבנימין, הלכותיו של מישויה בסוגיית בשר תאוה לא היו תאורטיות, שכן הוא התיר את אכילתו.¹⁶⁷ עיון בהלכותיו מלמד שביסס את התרו על האחדת דיני בשר ציד לדיני בשר תאוה. לאור התייחסותו של הכתוב בדברים יב, טז, הן לבשר תאוה והן לבשר ציד קבע מישויה, שאין שוני בדיני החלבים של שני סוגי הבשרים,¹⁶⁸ והתורה אסרה על חלבי קודשים בלבד. חלבי בשר תאוה היו מותרים גם בזמן שבית המקדש היה קיים.¹⁶⁹ אחת מראיותיו להתר חלבי בשר תאוה היתה מפרשת 'ראה', העוסקת בבשר תאוה אך אינה מתייחסת לאיסור החלבים, אלא לאיסור הדם בלבד.¹⁷⁰ והנה, מגילת המקדש קדמה לקראים בפירוש הכתוב בדברים יב, טז, על בשר תאוה.¹⁷¹

162 ראה לעיל, הערות 126–128. ראה גם את עמדת פרקי דר' אליעזר, לעיל הערה 125, ועמדת יעקב המין, לעיל, הערה 145.

163 ראה לעיל, הערות 108, 129–130. הראיות של אותו חכם בדבר חובת מזבח שערים מחזקות את הנחתנו שמדובר בבנימין. ראה לעיל, הערה 107. לדברי יפת, לו היה הולך בשיטת בנימין, היה מחייב הקטרה של החלבים על המזבח, ואילו את הדם היה מחייב לשפוך על הארץ. ראה לעיל, הערה 83.

164 ראה לעיל, הערות 131–132.

165 ראה לעיל, הערה 109.

166 על התרת חלבי בשר תאוה לפי מישויה, ראה לעיל, הערות 114–116. לוי בן יפת (לעיל, הערה 36), דף 132א, התחבט בשאלה של התרת חלבי בשר חוליין, אך לבסוף הכריע לאוסרם: ז'גם אני עומד באכילתו מפאה אחרת והיא כי לא בא אלינו פירוש מה יעשה בחלבי בשר וכבר אמ' בחלב בכללו "כל חלב לה'" (ויקרא ג, טז). ולא אדע מה אעשה בדבר אשר הוא לה' בה. ועל זה יתחייב עלינו למנוע נפשותינו מאכילתו עד יבוא ויורה צדק'.

167 ארדר (לעיל, הערה 14), עמ' 57, 62–63.

168 הדסי (לעיל, הערה 36), רלא, פח ע"ב. וראה: ארדר (לעיל, הערה 14), עמ' 53, הערה 97: אהרן בן אליהו (לעיל, הערה 41), דף צה ע"ג. והשווה: ארדר, שם, עמ' 55, הערה 102.

169 טוביה בן משה, אוצר נחמד, כתב יד אוקספורד, Bodl. MS. Opp. 26 (01.255), דף 101ב. ראה: ארדר (לעיל, הערה 14), עמ' 53, הערה 96.

170 קרקסאני (לעיל, הערה 2), עמ' 1204. והשווה לעיל, הערות 114–115. גם יפת מעיר, שהכתוב בפרשת 'ראה' אינו מורה מה יעשה בחלבים. ראה לעיל, הערה 83.

171 מגילת המקדש, נג, ג-ה, מהדורת י' ידין, ירושלים תשל"ז, ב, עמ' 167–168; L.H. Schiffman,

כמו מישויה, לא הפריד בעל המגילה בין דיני בשר תאוה לדיני בשר ציד. הוא אף הרחיק לכת. כדי לאחד את דינו של דם בשר תאוה לדינו של דם בשר ציד, הוא שילב את הכתוב בויקרא יז, יג, המורה על כיסוי דם בשר הצייד בעפר, במסגרת פרשת 'ראה', העוסקת בבשר תאוה: 'רק חזק לבלתי אכול הדם על הארץ תשופכנו כמים וכסיתו בעפר כי הדם הוא הנפש'.¹⁷² לעומת זאת, בעל המגילה אינו מתייחס כלל לאיסור חלבי בשר תאוה.¹⁷³ לא מן הנמנע שכשם שהשווה בין דם בשר תאוה לדם בשר הצייד, התיר אף את החלבים של שני סוגי הבשר. דין כיסוי דם בשר תאוה בעפר במגילת המקדש שופך אפוא אור הן על הלכות של בנימין בסוגיה זו והן על הלכות של מישויה בדבר התרת חלבי בשר תאוה. בעלי ההלכות הללו איחדו את דיני בשר תאוה עם דיני בשר ציד. כך נהגו יעקב המין ודניאל אלקומס.¹⁷⁴ חז"ל, לעומת זאת, עמדו על השווה שבין בשר תאוה לקודשים.¹⁷⁵

בניגוד למישויה, לא הלך בנימין כסומא אחר הלכות קומראן וגרס איסור חלבי בשר תאוה.¹⁷⁶ בהיותו נאמן לגירסה המקראית של המסורה, לא יכול היה בנימין לפסוק שוויון מלא בין דם בשר תאוה לדם בשר ציד כפשוטו. לשיטתו, חובת כיסוי הדם בעפר מתייחסת בשני המקרים לדם שטיפה בלבד.¹⁷⁷

כזכור, מישויה התיר לבני דורו לאכול בשר תאוה. עיון בפירושו של יפת בן עלי מגלה, שיפת התפלמס בסוגיית התר ואיסור בשר תאוה במרוצת הדורות עם חכם, שאותו זיהינו במאמר קודם עם מישויה.¹⁷⁸ הלה טען, שמצוות בשר תאוה ראשיתה בתקופת האבות ואינה תלויה כלל בארץ ישראל, ואילו שלמים ניתן להקריב אך ורק במקום מובחר בארץ ישראל. יפת גרס, לעומתו, שמאז ראשית ימי האבות הוקרבו שלמים בארץ ובחוצה לארץ. מצוות בשר תאוה, לעומת זאת, תלויה בארץ ישראל בלבד.

יפת ציין שני פרקי זמן מתוך ארבעה שבהם נאסר בשר תאוה.¹⁷⁹ שלב ראשון, שבו הותרו

'Sacral and Non-Sacral Slaughter according to the Temple Scroll', *Time to Prepare the Way in the Wilderness*, eds. D. Dimant & L.H. Schiffman, Leiden 1995, pp. 80–81

172 מגילת המקדש, נג, ה-ו: שם, ב, עמ' 168. וראה: E. Tov, 'Deut. 12 and 11QTemple LII–LIII, A Contrastive Analysis', *Revue de Qumran*, XV (1991–1992), pp. 169–173. בנוסף לכיסוי בשר תאוה, גורסת מגילת המקדש (נב, י-יב: ב, עמ' 165) כיסוי דם בכורות צאן ובקר בעלי מומים שאינם קרבים, ואילו בעל ספר היובלים חייב כיסוי דם הקורבנות (כא, יז). כנה ורמן אינה עומדת על הבדל זה במאמרה: כ' ורמן, 'דין כיסוי דם ואכילתו בהלכה הכהנית ובהלכת חכמים', תרביץ, סג (תשנ"ד), עמ' 174.

173 על שריפת חלבי קודשים, ראה: מגילת המקדש (לעיל, הערה 171), נב, כ-א; שיפמן (לעיל, הערה 171), עמ' 79–80.

174 ראה לעיל, הערות 125–127, 145.

175 ספרי דברים, עה, מהדורת פינקלשטיין, עמ' 140: "וזבחת מבקר ומצאנך" (דברים יב, כא)... מה קדשים בשחיטה אף חולין בשחיטה או מה קדשים במקום אף חולין במקום... או מה קדשים בזמן אף חולין בזמן. ראה פירוש הרמב"ן על התורה לדברים יב, כא, מהדורת ח"ד שעזעל, ירושלים תש"ך, ב, עמ' ת-תא; מילגרום (לעיל, הערה 40), עמ' 14–15.

176 ראה לעיל, הערות 108, 116.

177 ראה לעיל, הערות 129–131.

178 ארדר (לעיל, הערה 50), הערות 83–91.

179 ראה לעיל, הערה 51.

הקודשים בלבד, ראשיתו בתקופת האבות, המשכו בזמן שהיו ישראל במצרים, עבור למסע ישראל במדבר, וכלה שמונה שנים לאחר ההתנחלות בארץ ישראל.¹⁸⁰ אביא כאן שתי ראיות של יפת להתרת בשר קודשים במצרים ובמדבר שלא עמדתי עליהן עד כה: (א) כאשר ביקש משה מפרעה לצאת למדבר לזבוח זבחים (שמות י', כה), גורס יפת שהיו אלה שלמים, שכן הם הוקרבו אף לפני הקמת המשכן.¹⁸¹ (ב) בעקבות תלונתם של בני ישראל במדבר על שנמנע מהם לאכול בשר, הותר להם לאכול מהמקנה שברשותם. בני ישראל ביקשו בשר תאוה, אך הותרו להם שלמים בלבד, והטהורים בלבד יכולים היו להנות מהם.¹⁸² התורה מורה לאכול בשר תאוה ב'שעריך' (דברים יב, כא). לדברי יפת, הכוונה לשערים של ערי ארץ ישראל הבנויות בעת היות הממלכה.¹⁸³ מכאן ציפיתו שבשלב הרביעי, לאחר הקמת המקדש וכינון הממלכה, יותר שוב בשר תאוה לצד הקודשים. בשלב השלישי, כל עוד הארץ ובית המקדש חרבים, חל איסור על בשר תאוה כשם שחל איסור על הקודשים.¹⁸⁴

מישויה הביא ראיות הפוכות מית, כדי להוכיח שבשר תאוה הותר מחוץ לארץ מראשית תקופת האבות ובשר קודשים נאסר מחוץ למקום מובחר.¹⁸⁵ על התר בשר תאוה בתקופת האבות למד מחנה מישויה מאכילתו של יצחק את הגדי (בראשית כז, ט).¹⁸⁶ מהכתוב בשמות טז, ג, הוא למד על אכילת בשר תאוה במצרים.¹⁸⁷ בכל תקופת שהותם של בני ישראל במדבר, מאז עזבם את הר סיני, נאסרו עליהם הקורבנות, כפי שעולה מהכתובים במדבר טז, ב-ג; כח, ו; עמוס ה, כה.¹⁸⁸ 'פסח במדבר', שעליו מסופר במדבר פרק ט, הינו הפסח היחיד שנחוג במדבר, וגם הוא נחוג ללא מצוות שבעת ימי מצה, התלויה, לדעתו של מישויה,

180 על קורבנות בזמן האבות, ראה: ארדר (לעיל, הערה 50), הערה 70. משה זבח שלמים ועולות לפני הקמת המשכן בהר סיני, כפי הכתוב בשמות כד, ה. יפת מכנה את הר סיני חוצה לארץ, ושם, כמו במצרים, לא אכלו בשר תאוה; ארדר, שם, הערה 67. וראה שם, הערות 68-69, 71. על הקרבת קורבנות לפני הקמת המשכן, ראה לעיל, הערה 58. יפת גרס, כזכור, שלאחר הקמת המשכן הותרו שלמים בלבד. ראה לעיל, הערות 47, 49. על ראשית בשר תאוה שמונה שנים אחר ההתנחלות, ראה: ארדר, שם, הערה 72.

181 יפת, פירוש לשמות י', כה, כתב יד הספרייה הבריטית, BL. Or. 2469, דף 47ב: 'קולה "זבחים" יריד בה זבחי שלמים לאנהא כאנת תעמל קבל נצב אלמשכן'.

182 יפת, פירוש לבמדבר יא, כב, כתב יד קיימברידג', טריניטי קולג' (לעיל, הערה 54), דף 70א. ראה: מ' צוקר, 'האפשר שנוביא יחטא?', תרביץ, לה (תשכ"ז), עמ' 161-162.

183 ארדר (לעיל, הערה 50), הערות 31, 50-54, 60-63. ראה לעיל, הערות 50-51.

184 ארדר (לעיל, הערה 50), הערות 83-91. על עולות ושלמים מחוץ למקום מובחר אצל יפת, ראה לעיל, הערות 67, 69.

185 ארדר, שם, הערה 73. שם, הערה 71.

186 שם, הערות 5, 7-10. ראו: בפירושו לשמות כט, מב (לעיל, הערה 71), עמ' קצג, אימץ את השקפת מישויה בסוגיה זו, ונראה שלמדה מפירושו של יפת: 'יעשו ככה בבואם אל ארץ כנען, כי לא הקריבו עולות רק חמישים יום במדבר סיני, וזהו עולת תמיד העשויה בהר סיני (במדבר כח, ו) ... ועל דרך הסברה לא הקריבו ישראל עולות וזבחים רק סיני לבדו ... וכך כתוב "הזבחים ומנחה הגשתם לי בית ישראל ארבעים שנה במדבר" (עמוס ה, כה)'. ראה: ברומברג (לעיל, הערה 71), עמ' תלד-תלה; א"י ברומברג, 'הראב"ע בסדר קדשים', סיני, נב (תשכ"ג), עמ' כט.

בארץ ישראל. על כן הוא הורה על ביטולה בגולה.¹⁸⁹ עמדתו של מישויה ביחס לפסח במדבר מבוססת על ההלכה של קומראן, וגם דניאל אלקומסי והתסתרם אימצו עמדה זו.¹⁹⁰ לשיטת מישויה, לא היתה כל מניעה לאכול בשר תאווה בעת מסע ישראל במדבר. מישויה גרס אפוא, בניגוד ליפת, שהכתוב בויקרא יז, א-ט, אינו מלמד על איסור בשר תאווה.¹⁹¹ גם בסוגיה זו היה מישויה תלמיד נאמן לשיטת קומראן. יפת, אשר אימץ את שיטת ר' ישמעאל, סבר שאיסור בשר תאווה לאחר הקמת המשכן היה מוחלט, היות ש'מחוץ למחנה' (ויקרא יז, ג) אינו תחום בגבול כלשהו.¹⁹² לשיטת קומראן, איסור בשר תאווה בפסוק זה מתייחס אך ורק למחנה, ו'מחוץ למחנה' אינו אלא מרחק דרך שלושת ימים מהמחנה. זולת שני תחומים אלה הותר בשר תאווה.¹⁹³ ייתכן שבקרב החוגים המישויים שררה הדעה, שבני ישראל המשיכו באכילת בשר תאווה בלבד, אף בארץ ישראל, עד להקמת המקדש.¹⁹⁴ הכתוב הגביל את מצוות אכילת בשר תאווה לשערים (דברים יב, כא). לדעת מישויה, התכוון הכתוב גם לשערי הערים בגולה שבהן שוכנים בני ישראל, לאור הכתוב בזכריה ה, טז.¹⁹⁵

מישויה התיר בשר תאווה בכל מקום, אך כל עוד ישראל אינו בארצו הורה לא רק על ביטול הקורבנות אלא גם על ביטול החגים, הואיל והם מצוות התלויות אך ורק בארץ ישראל. הד לכך כבר ראינו בסברתו, שהפסחים וחג המצות לא נחגגו במדבר.¹⁹⁶ אחת מראיותיו לאיסור החגים בגולה התבססה על הכתוב שמצווה על קיום החגים ב'מושבותיכם' ו'בגבולך'.

189 ארדר (לעיל, הערה 14), עמ' 44-48.

190 על רקעה הקומראני של הלכה זו, ראה: Y. Erder, 'The First Date in Megillat Ta'anit in Light of the Karaite Commentary on the Tabernacle Dedication', *JQR*, LXXXII (1992), pp. 263-283; ארדר (לעיל, הערה 14), עמ' 65, הערה 165. על הלכת אלקומסי והתסתרם בסוגיה, ראה: ארדר (לעיל, הערה 9), עמ' 172.

191 על השקפת יפת, ראה לעיל, הערות 46-47.

192 על שיטת ר' ישמעאל והקראים שהלכו בעקבותיו, ראה: ארדר (לעיל, הערה 14), עמ' 58-60.

193 ירושלים הינה המחנה, ומחוצה לה, דהיינו 'מחוץ למחנה', היינו מרחק דרך שלושת ימים. ראה: מגילת המקדש (לעיל, הערה 171), נב, יג-טו; א, עמ' 244-245; ב, עמ' 165-166. והשווה: 'מקצת מעשי תורה', *Discoveries of the Jordan Desert*, X, eds. E. Qimron & J. Strugnell, Oxford, 1994, II, 27-30, pp. 48-50. וראה דיון, שם, עמ' 143-145. אשל לא הבחינה בין שיטת ר' ישמעאל לשיטת קומראן, משום שלא דנה במשמעות המונח 'מחוץ למחנה' (ויקרא יז, ג) לפי שתי השיטות. ראה: E. Eshel, '4QIEV^d: A Possible Source for the Temple Scroll and *Miqsat* Ma'ase ha-Torah', *Dead Sea Discoveries*, II (1995), pp. 1-13.

194 ראה לעיל, הערות 117-120. ב'מקצת מעשי תורה', שם, ג, יח, עמ' 60, כתוב: 'הברכות שבאו... בימי שלומה בן דוד'. בעמוד 62, שורות 25-26, כתוב: 'דוד שהיא איש חסדים ואף היא נצל מצרות רבות ונסלח לו'. על חטאו של דוד וסליחתו של האל ראה: מגילת ברית דמשק, מהדורת מ' ברושי, ירושלים, 1992, עמ' 19.

195 ארדר (לעיל, הערה 50), הערה 61.

196 על איסור החגים בגולה, ראה: ארדר (לעיל, הערה 14), עמ' 40-44. כתב הפולמוס שפרסם מאן יצא נגד הגורסים אי קיום מצוות בגולה: 'לבאר כל מצות ה' ומשפטיו ועדותיו אשר צוה אלינו ביד משה... לדורותינו לעשותם בכל הגוים אשר הדיחנו שם לשוב עד ה' אלהינו לשמוע בקולו... וכי חק תג אלהינו לכל חקותיו ולכל משפטיו בארץ ובחוצה לארץ בשלוה ובגלות'. ראה: J. Mann, 'An Early Theologico-Polemical Work', *HUCA*, XII-XIII (1937-1938), p. 452. שהכתוב התכוון לחוגים כמו כת מישויה; שם, עמ' 428-429.

מונחים אלה, בניגוד למונח 'בשעריך', מתייחסים, לדעתו, למקומות יישוב בארץ ישראל בלבד.¹⁹⁷ נראה שיש קשר בין הלכה זו להלכת כת המערות, אשר היו שזיהו אותה עם כת קומראן.¹⁹⁸ לדברי אלבירוני, סברה כת המערות שמצוות הפסח מחייבת את היושבים בארץ ישראל בלבד.¹⁹⁹

תורת מישויה שופכת אור על תורת כת קומראן בתחומים רבים.²⁰⁰ נראה שדעתו של מישויה בדבר אי קיום החגים בגולה לאור איסור הקרבת הקורבנות, ואי קיום החגים בעת מסעי ישראל במדבר, משקפת את ההלכה של כת קומראן. כת זו כינתה עצמה 'גולת המדבר'.²⁰¹ והחרימה את הפולחן בבית המקדש.²⁰² דיונונו בהלכות בנימין אלנהאונדי ומישויה אלעכברי בסוגיית בשר תאוה מלמדנו כיצד הצליחו בני כת קומראן להנות מבשר צאן ובקר אף שהחרימו את הפולחן בבית המקדש ואסרו קורבנות במדבר. ממשויה למדנו שהכת התירה בשר תאוה על חלביו. מבנימין אלנהאונדי למדנו, שהכת חייבה כיסוי דם בשר תאוה, כפי שעולה ממגילת המקדש. נראה שהכת אף חייבה הקמת מזבחות לבשר תאוה, כפי שגרס בנימין. הדיון שלו בסיפור מכמש חושף את הביסוס ההלכתי של כת קומראן בסוגיה זו. לאחרונה ניסה גולב להוכיח שמוצא כתבי קומראן הינו מירושלים דווקא.²⁰³ דיונונו ההלכתי כאן חושף ביתר שאת את העובדה שהלכות המגילות נכתבו בידי כת שפעלה במדבר, מחוץ לירושלים. על כן ביססה הכת את הלכותיה על התקדים של מסע בני ישראל במדבר. ואכן, אנשי היחד נקראו לצאת למדבר כדי להיבדל מישראל החוטא וכדי שידריכו אותם שם המשכילים בדרך האמת.²⁰⁴

197 ארדר (לעיל, הערה 50), הערות 31–32. יפת, לעומתו, ראה במונחים אלה מילים המציינות גם מקומות יישוב בגולה.

198 על בנימין וכת המערות, ראה לעיל, הערות 4–11.

199 אלבירוני (לעיל, הערה 9), עמ' 284.

200 ארדר (לעיל, הערה 14), עמ' 37–67.

201 מגילת מלחמת בני אור בבני חושך, מהדורת י' ידן, ירושלים 1955, א, ב, עמ' 254. במגילה נאמר: 'בשוב גולת בני אור ממדבר העמים לחנות במדבר ירושלים' (א' ג, עמ' 255).

202 ראה לדוגמה: J.M. Baumgarten, 'Sacrifice and Worship Among the Jewish Sectarrians of the Dead Sea (Qumran) Scrolls', *Harvard Theological Review*, XLVI (1953), pp. 141–157.

203 N. Golb, *Who Wrote the Dead Sea Scrolls*, New York 1995, pp. 143–150.

204 ראה: סרך היחד, יג-טו; ט, יח-כא; בתוך: מגילת הסרכים, מהדורת י' ליכט, ירושלים תשכ"ה, עמ' 181–182, 196–197.